

Governança global i societat civil global

Laura Albareda

PID_00200828

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. La societat civil global i la seva influència en la societat internacional	9
1.1. Aproximació al concepte de <i>societat civil</i> en la teoria política	9
1.2. Aproximació al concepte de <i>societat civil global</i>	14
1.3. Diferents anàlisis sobre el desenvolupament de la societat civil global	15
1.4. Societat civil global: composició i principals característiques	20
2. El paper de la societat civil global en la política mundial: xarxes d'activisme transnacional	25
2.1. La societat civil global com a font d'autoritat privada	26
2.2. El paper de la societat civil global en la política mundial i la seva relació amb l'estat nació	29
2.3. Aproximació a les xarxes d'activisme transnacional	32
2.4. El paper de les comunitats epistèmiques com a actors diferenciats en la governança global	35
2.5. La societat civil i l'estudi de la governança global	38
3. La confluència d'actors en el marc de la governança global i l'estudi dels mecanismes de governança global	43
3.1. La naturalesa dels actors	45
3.2. Grau de formalització i institucionalització	48
3.3. Delegació, tipologia jurídica i grau de participació	50
3.4. Complexitat o interrelació dels mecanismes existents	52
4. El moviment antiglobalització i les xarxes d'activisme civil transnacional: la seva relació amb les empreses transnacionals	54
4.1. El moviment antiglobalització	55
4.2. El moviment social crític contra les empreses	57
4.3. Les noves formes d'activisme i de regulació que emergeixen de les xarxes d'activisme civil transnacional	61
4.4. L'activitat política del moviment social crític de responsabilitat empresarial: del conflicte al partenariat	63
4.5. Els partenariats entre empreses i ONG	65
4.6. La regulació <i>multistakeholder</i>	68

Resum.....	75
-------------------	-----------

Introducció

Entre els canvis importants que ha experimentat la política contemporània en els últims cinquanta anys, destaca l'aparició d'una consciència civil que de mica en mica ha generat una vigorosa xarxa d'organitzacions no governamentals i moviments socials que actuen a escala local, nacional i global. És el que coneixem com a *xarxes de la societat civil*, formades per organitzacions no governamentals, moviments socials, xarxes de ciutadans que actuen arreu del planeta per defensar i lluitar per objectius mediambientals, cívics, socials, sense ànim de lucre.

Així, la **societat civil** es pot entendre com una agrupació de dret i comunitat política, basada en un ordre pacífic formulat a partir del consentiment implícit o explícit de les persones que en formen part, amb l'objectiu de generar un espai de civilitat.

Es tracta d'una societat en què imperen les bones maneres en un context en què s'ha minimitzat l'ús de la violència com a manera d'organitzar les relacions socials. El desenvolupament de procediments més civils per a resoldre conflictes socials, com el diàleg o la deliberació pública, és una de les característiques importants d'aquesta idea (Kaldor, 2003).

En aquest sentit, un dels elements més importants de la transformació de la governança global en les últimes dècades és la importància que ha adquirit el paper de la societat civil global i l'actuació que ha tingut en la política mundial i en les xarxes polítiques transnacionals. És el que coneixem com a *activisme civil transnacional*, basat en l'activitat de les organitzacions de la societat civil global i l'activisme transnacional. La "societat civil global" (Kaldor, 2000, 2003) s'estructura entorn del desenvolupament del poder de participació dels ciutadans agrupats en xarxes de grups, col·lectius, institucions, organitzacions formals o no formals que actuen juntament amb els actors tradicionals, els estats i les organitzacions internacionals governamentals i les empreses, en les relacions internacionals i la política internacional.

En aquest mòdul ens centrarem en l'estudi de les xarxes de la societat civil global i l'activisme transnacional d'aquestes xarxes. De primer analitzarem el concepte de *societat civil* en la filosofia política des de l'edat clàssica. Després centrarem l'atenció en l'emergència i la composició de la societat civil global. A continuació analitzarem l'emergència de les xarxes d'activisme transnacional i el paper que tenen en la política global. Tot seguit examinarem la confluència d'actors públics i privats en el desenvolupament de nous mecanismes de governança global, tenint en compte l'estudi i la classificació d'aquests actors.

Bibliografia

Referència bibliogràfica

M. Kaldor (2003). *Global civil society. An answer to war*. Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

Referència bibliogràfica

M. Kaldor (2000). "Global civil society". A: D. Held; A. McGrew (eds.). *The global transformation reader. An introduction to the globalization debate* (pàg. 559-563). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

I finalment estudiarem la transformació de l'espai de relació entre la societat civil global i les empreses transnacionals, i el desenvolupament de noves formes de regulació transnacional impulsades per les organitzacions socials i la regulació *multistakeholder*.

Objectius

Amb la lectura d'aquest mòdul heu de ser capaços del següent:

- 1.** Analitzar i entendre el paper de la societat civil global en la governança global.
- 2.** Conèixer els conceptes de *societat civil global* i *activisme transnacional* i aprofundir-hi.
- 3.** Analitzar l'emergència de mecanismes de governança global i estudiar-los.
- 4.** Entendre les principals dimensions de la relació entre la societat civil global i les empreses i l'emergència d'un nou espai de conflicte i col·laboració en governança global.

1. La societat civil global i la seva influència en la societat internacional

1.1. Aproximació al concepte de *societat civil* en la teoria política

El concepte de *societat civil* és un concepte emprat al llarg de la història per la filosofia política i la sociologia. En aquest apartat analitzarem el concepte de *societat civil global* tenint en compte l'origen d'aquest concepte en la filosofia política i l'aplicació que se n'ha fet en el context internacional.

L'origen del concepte de *societat civil* té les arrels en els filòsofs de la Grècia clàssica. Després va tenir certa atenció durant l'època medieval, encara que el desenvolupament més significatiu va ser sota el guiatge de la filosofia política moderna als segles XVII i XVIII amb el desenvolupament de l'estat modern. En general, podem dir que el concepte de *societat civil* experimenta una evolució històrica que descriu la societat civil a partir d'una separació del concepte de les diferents esferes del món polític. En aquest sentit el concepte de *societat civil* experimenta una gradual independència de l'estat en primer lloc, i de l'economia i el mercat en segon lloc.

Avui dia es descriu com un actor diferent de l'estat i l'empresa que opera amb lògiques de funcionament pròpies. Així va assumint la definició actual.

El concepte de *societat civil* va emergir en el marc de la història de la filosofia política occidental, i va adoptar diferents significats (Olvera, 1999). Si en repassem la definició al llarg de la història del pensament polític veurem que és un concepte que han fet servir diferents autors en diferents èpoques històriques amb diferents lògiques i aproximacions. Així, doncs, el concepte ha tingut una evolució complexa quant al significat.

L'origen del concepte parteix de l'època clàssica, a Grècia. Aristòtil va ser el primer d'adoptar el concepte. Per a ell, la societat civil es refereix a una associació de ciutadans, no corresponent al govern, que constitueixen la societat civil. La societat civil dels grecs (*koinonía politiké*) no es distingia del concepte de *comunitat* ni l'àmbit social del concepte de l'àmbit polític, de manera que *societat* o *comunitat*, civil o política, eren termes identificables i únics. La societat civil, segons Aristòtil, pot tenir diferents formes depenent de la relació que tingui amb els diversos tipus de govern que s'estableixin. En primer lloc, alguns governs poden estar orientats a l'interès particular o a l'interès general. En segon lloc, els governs poden ser individuals o col·lectius. Tots dos defi-

Referències bibliogràfiques

- A. J. Olvera (coord.) (1999). *La sociedad civil. De la teoría a la realidad*. Mèxic, DF: El Colegio de México.
- F. Requena (2009). *Redes sociales y sociedad civil*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

neixen la relació amb la societat civil, segons Aristòtil. No obstant això, per a desenvolupar la societat civil, els ciutadans han de compartir un territori, establir relacions familiars i compartir tradicions i normes. En aquest sentit la societat civil és un concepte molt vinculat amb l'ètica, amb la virtut. El fi de la societat civil és la felicitat: els homes l'han establert no solament per viure plegats, sinó per viure feliços.

Durant l'edat mitjana ens trobem amb poc desenvolupament filosòfic sobre el concepte, encara que es va fer servir com a lluita contra l'absolutisme i va ser recollit després pel pensament polític modern com a base del contracte social. El terme *societat civil* va adquirir importància en el període de transició de l'absolutisme monàrquic a l'organització de l'estat de dret modern.

Per als pensadors dels segles XVII i XVIII, la societat civil es definia per contrast amb l'"estat de naturalesa". De fet, es tractava d'una societat que s'organitzava a partir de certs drets individuals fonamentals que l'autoritat política –també subjecta a la legislació– permetia que es complissin. El desenvolupament de l'estat de dret va comportar que, de mica en mica, s'eliminassin els mètodes privats de resolució de conflictes –que solien ser violents– i es creessin les condicions que afavoririen l'aparició de noves formes d'interacció social, basades en l'intercanvi (mitjans de comunicació, sistemes de mediació en els intercanvis econòmics). La societat civil era una societat civilitzada i culta, en la qual els ciutadans es tractaven amb respecte mutu i trobaven mecanismes de relació i d'intercanvi sense fer servir la violència, per mitjà del debat i de la discussió racional.

En aquest sentit, la teoria del contracte social inicia una nova etapa en la trajectòria del concepte de *societat civil*. Al principi, al segle XVII, el concepte s'identifica amb l'estat. Thomas Hobbes va ser el primer autor que va fer servir els conceptes de *contracte social* i *societat civil*. L'autor proposa que al principi els éssers humans estaven aïllats i eren éssers antisocials, i va caler establir l'estat o la societat civil o política amb la finalitat d'assegurar la pau i la supervivència. El contracte social implica la renúncia total dels drets a favor del Leviatan, concebut com el déu mortal que pren forma en el príncep.

Després, John Locke va proposar una versió més liberal del contracte social que s'oposa a l'absolutisme hobbesià. Per a Locke, hi ha una distinció entre la societat civil i l'estat o societat política. Proposa la dissolució del govern assumint dos nivells de contracte. En primer lloc, el concepte de *pactum unionis*, que estableix el vincle entre les persones traient-les de l'estat de naturalesa, i en segon lloc, el *pactum subjectionis*, que determina una autoritat comuna per a acudir-hi si sorgeix una disputa entre individus. Per a Locke, la societat civil i l'estat es conceben com a etapes diferents.

El tercer autor que fa servir el concepte de *societat civil* en el marc del contracte social va ser Jean-Jacques Rousseau, que parteix del pensament de Locke i afegeix diferents elements sobre la voluntat general. Per a Rousseau, el contracte

social que reuneix totes les voluntats particulars permet que l'home que surt de l'originalment lliure estat de naturalesa continuï essent-ho en la societat civil, de manera que l'home s'obeeix a si mateix perquè obeeix la voluntat general. Així, Rousseau introdueix en el concepte de *societat civil* la idea de representació de l'individu com a part indivisible del "jo comú" que constitueix la societat civil.

Finalment, Montesquieu aporta nous elements al pensament sobre la societat civil. L'autor conforma definitivament la distinció entre la societat civil i la societat política o estat, que ja estava implícita en Locke. Per a això no pren la discussió sobre el contracte social, sinó una anàlisi del dret. El dret polític defineix les relacions legals entre els governants i els governats, mentre que el dret civil regula les relacions entre els ciutadans de la societat civil.

Avançant en aquest concepte, veiem que Locke va ser el primer filòsof que va introduir el concepte de *propietat privada* com a condició per a l'existència de la societat civil. Després, aquesta idea de la propietat, el treball i la producció ciutadana la van adoptar els filòsofs polítics de la Il·lustració al Regne Unit, entre els quals hi ha Adam Smith, que va subratllar la importància d'una economia de mercat com a base per al desenvolupament d'una societat civil en contrast amb l'estat.

En el context de la Il·lustració, el Regne Unit va assumir el concepte de *societat civil*, vinculant-lo a l'aproximació econòmica liberal. Pensadors com Adam Ferguson i Adam Smith prenen el concepte de *societat civil* del terme llatí *civilitas*, i assumeixen la societat civil com a societat civilitzada, en contrast amb les societats que no han arribat al grau de desenvolupament de les societats industrials modernes. Identifiquen la societat civil amb la societat econòmica.

De primer, Ferguson proposa un altre concepte que fa de l'economia el principi organitzador de la societat civil. Ferguson proposa una societat civil determinada pel progrés en la divisió del treball. Aquest pensament es basa en la concepció liberal de la filosofia política. La nova etapa en el desenvolupament econòmic que genera la divisió del treball produeix la transició des del principi de l'honor militar fins al principi de l'interès econòmic, i reemplaça la preocupació pel manteniment de l'ordre social i la supervivència davant els enemics externs i la preocupació pel comerç i la indústria. Per a Ferguson, la societat moderna passa d'una societat civil primitiva a una societat civil culta o civilitzada. Smith recull aquestes idees i proposa el concepte de *societat civil* vinculat a l'economia. Per a Smith, la divisió del treball és la causa del progrés en les societats i defineix el trànsit d'una societat incivilitzada a una de civilitzada.

Al segle XIX, Georg Wilhelm Friedrich Hegel pren el concepte de *societat civil* i sintetitza el desenvolupament anterior del contractualisme i de l'economia política, i incorpora continguts ètics en la societat civil. Hegel considera la

societat civil una esfera autònoma de l'estat. Les relacions econòmiques continuen identificades a la societat civil, i Hegel hi incorpora les corporacions, que corresponen a associacions d'individus més enllà de la família.

Encara que les corporacions són d'índole econòmica, estableixen un precedent per al pensament posterior sobre l'element associatiu de la societat civil i sobretot perquè contribueixen molt en l'autonomia i la definició del concepte de *societat civil*.

Per a Hegel, la societat civil és una etapa intermèdia entre la família i l'estat, que incorpora en el seu si el sistema de necessitats, que corresponen a les relacions de mercat. Hegel hi inclou l'administració de la justícia i finalment la policia i les corporacions, i recupera l'element de l'associació.

Després, Karl Marx i Friedrich Engels van prendre la idea i van equiparar el concepte de *societat civil* al de *societat burgesa*. Per a Marx i Engels, les associacions polítiques eren el reflex de les condicions materials, subratllaven el paper de l'economia i la diferenciaven de l'estat i del mercat. Marx va donar una visió crítica de la teoria política hegeliana. Com que el seu focus està en la lluita de classes, no dóna importància a la societat civil. Per a Marx, la societat civil se situa en la societat econòmica, en la infraestructura econòmica, en la qual s'estableixen les relacions socials de producció. Marx torna a identificar la societat civil amb la societat econòmica, però no avança més sobre el concepte.

Als Estats Units, al segle XIX, durant el desenvolupament teòric de l'estat modern i la democràcia, Charles Alexis Tocqueville aporta una nova visió de la societat civil que es basa en les associacions, tant polítiques com civils. En aquest sentit, les associacions distingeixen la societat civil, que és totalment independent de l'estat. En la seva obra, Tocqueville identifica la funció que compleix una societat civil forta i sòlida en el manteniment de la democràcia, i prevé contra el despotisme estatal. Per tant, estableix les bases sobre el pensament contemporani de la societat civil.

El segle passat, Antonio Gramsci va aportar un esquema tripartit que diferenciava l'estat, l'economia i la societat civil com a àmbits independents, amb lògiques de funcionament diferents. Per a Gramsci, la societat civil és un concepte absolutament autònom de la societat civil pel que fa a l'estat i l'economia. Les relacions productives i comercials corresponen a la infraestructura, mentre que l'estat i la societat civil són els elements superestructurals. La societat civil és l'esfera en què operen les institucions i associacions que compleixen funcions ideològiques i que generen hegemonia o consens pel que fa a l'ordre social. Així, l'estat opera mitjançant la coerció violenta.

Avui dia, el concepte de *societat civil* ha adoptat un paper fonamental com un dels eixos vertebradors de la teoria política. La noció contemporània de la societat civil assumeix aquesta tradició de l'esquema tripartit de la societat civil, l'estat i l'economia. La societat civil ha pres un paper important en la teoria política actual, tant per la demanda en la participació des de la societat civil com per la necessitat de comprendre la democràcia i la possibilitat d'enfortir-la i consolidar-la.

Entre els autors més importants en el desenvolupament actual hi ha Cohen i Arato (2002), que proposen una reformulació del model tripartit de Gramsci, que comprèn la societat civil, l'estat i el mercat com a esferes autònomes, però integrant algunes premisses fonamentals de Tocqueville:

- 1) Defensen que el seu concepte de *societat civil* correspon a un model centrat en la societat.
- 2) Defensen la societat civil per la seva dimensió principal en l'esfera pública: les associacions voluntàries i les institucions.

Assumint Tocqueville, argumenten que la societat civil té un rol fonamental, tant en les lluites per la democràcia com en el desenvolupament i la qualitat d'aquesta democràcia. D'altra banda, Arato i Cohen prenen la vinculació aristotèlica de la societat civil tant com una associació participativa de ciutadans lliures i iguals com un àmbit de desenvolupament d'una vida ètica, plantejaments adaptats tots dos a la realitat política actual. I defensen la idea que la societat civil en el sentit històric és el camp de la possibilitat de tota l'ètica moderna, des de la llei natural secular fins a l'ètica del discurs.

La seva definició de la societat civil és com una esfera d'interacció social entre l'economia i l'estat, composta abans de res per l'esfera íntima (sobretot la família), l'esfera de les associacions (sobretot les associacions voluntàries), els moviments socials i les formes de comunicació pública. La societat civil moderna es crea per mitjà de formes d'autoconstitució i automobilització. S'institucionalitza i es generalitza mitjançant les lleis, i sobretot els drets objectius, que estableixen la diferenciació social. Si bé les dimensions autocreativa i institucionalitzada hi poden ser separadament, per a la reproducció de la societat es requereix a llarg termini tant l'acció independent com la institucionalització.

Des d'aquest punt de vista, el concepte de *societat civil*, per a Cohen i Arato, està format des de l'esfera privada per associacions voluntàries i pels moviments socials, com un impuls autònom, independent, emanat de les bases socials. A més, els autors argumenten, a banda dels arguments de Gramsci i Tocqueville, que avui dia la societat civil no és manipulada pels intel·lectuals orgànics, sinó que genera la seva pròpia iniciativa d'acció i de presa de decisions. Defensen

Referència bibliogràfica

J. Cohen; A. Arato (2002). *Sociedad civil y teoría política*. Mèxic, D. F.: Editorial Fondo de Cultura Económica.

la premissa que la societat civil és del tot independent respecte a l'estat i al mercat i estableixen les bases per a definir el paper fonamental de la societat civil en la democràcia contemporània. Les associacions voluntàries constitueixen l'element fonamental dins de la societat civil i són l'eix fonamental de la participació democràtica.

1.2. Aproximació al concepte de societat civil global

L'emergència del nou concepte de *societat civil global* s'ha d'entendre en el context històric de les últimes dècades del segle XX, caracteritzat pels processos de globalització econòmica, per les transformacions de l'estat nació en la política mundial i pel sistema estatocèntric i l'emergència de nous marcs de governança global. En altres paraules, per a poder entendre el paper que avui exerceix la societat civil global en la política mundial, s'ha de situar en la dinàmica sociopolítica de la globalització i governança global en la política mundial.

En aquest sentit, la **societat civil global** s'entén en relació amb el sistema internacional, el paper dels estats nació, el multilateralisme i la transformació del paper de l'empresa en la política mundial. La societat civil s'estructura a partir de la relació que té amb l'estructura política i econòmica de la societat (Habermas, 1986, pàg. 20).

En el sistema internacional estatocèntric durant la postguerra freda, l'estat regulava la dinàmica del mercat i era el principal interlocutor de la societat civil domèstica. En canvi, en un marc d'economia globalitzada, la societat civil global supera els límits territorials estatals i deixa de ser regulada per l'estat, i es pot concebre com l'entramat de xarxes d'activitats organitzades per grups o individus, sia per a proporcionar certs serveis o per a mirar d'influir en la societat en conjunt i millorar-la, sense formar part del govern ni de les empreses (Serbin, 2000, pàg. 29).

La globalització va permetre a les organitzacions de la societat civil nacional superar la limitació de la democràcia en el marc de l'estat nació, i també crear espais d'emancipació política a escala transnacional. En aquest sentit, l'emergència de nous riscos i inseguretats transnacionals que superaven l'autoritat de l'estat nació (Beck, 1986, 1999) va generar en la societat civil la necessitat de buscar nous espais d'emancipació política per a poder influir en defensa dels seus interessos (Kaldor, 2001). En aquest nou espai polític global, les organitzacions de la societat civil reclamen un espai polític democràtic per a poder participar, més enllà del poder de l'estat nació.

Avui dia la societat civil és un concepte que es fa servir molt per a analitzar la política contemporània. El que diferencia la societat civil global del concepte tradicional de *societat civil* és que ja no es limita a les fronteres dels estats nació (Kaldor, 2003). Abans, la societat civil estava limitada territorialment a l'estat

Referència bibliogràfica

J. Habermas (1986). *Problemas de legitimación en el capitalismo tardío*. Buenos Aires: Amorrortu.

J. Habermas (2001). *The postnational constellation. Political essays*. Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

Referència bibliogràfica

A. Serbin (2000). "La sociedad civil transnacional y los desafíos de la globalización". A: B. Podesta i altres (coords.). *Ciudadanía y mundialización. La sociedad civil ante la integración regional*. Madrid: Cefir/Cideal/Invesp.

Referències bibliogràfiques

U. Beck (1986). *Risk Society. Towards a New Modernity*. Londres: Sage.

U. Beck (1999). *World Risk Society*. Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

nacional. En conseqüència, la concepció d'una societat civil desenvolupada diferenciava les societats governades per normes coercitives de les que no tenien normes. Això és el que ha canviat: la fi de la guerra freda i la creixent interrelació global han soscavat la distinció territorial entre societats civils i incivils, entre l'occident democràtic i l'est i el sud no democràtics, i han qüestionat l'estat centralitzat i tradicional, promotor de la guerra.

L'aparició d'una economia global, al costat de l'emergència de nous riscos i inseguretats, ha generat en la societat civil la necessitat de buscar nous espais d'emancipació política per a poder influir en defensa dels seus interessos, que ara, a més, poden estar afectats més enllà de les fronteres nacionals. Per això, alguns autors defensen la tesi que la societat civil global és un actor social que està en procés d'ajudar a generar i constituir un sistema global de normes que tenen el suport d'autoritats intergovernamentals, governamentals i globals superposades, que duen a terme una nova manera de fer política (Kaldor, 2003).

Avui, doncs, la societat civil global és un nou agent de la interrelació global o transnacional que supera les fronteres nacionals.

La globalització ha permès la possibilitat de superar la limitació de la democràcia en el marc de l'estat nació i ha permès també el desenvolupament d'espais d'emancipació política a escala global, en la qual les xarxes globals transnacionals poden reclamar una societat internacional amb un sistema de dret mundial, a partir de principis com la justícia global i el diàleg.

1.3. Diferents anàlisis sobre el desenvolupament de la societat civil global

En els últims anys, la literatura científica ha centrat l'atenció en l'estudi de la governança global. Dues de les anàlisis més importants les han presentades Kaldor (2003) i Keane (2003).

Referències bibliogràfiques

M. Kaldor (2001). *Global civil society*. Oxford: Oxford University Press.

J. Keane (1998). *Civil society: Towards a new modernity*. Londres: Sage.

J. Keane (2001). "Global civil society". A: H. Anheier; M. Glassius; M. Kaldor (eds.). *Global civil society 2001*. Oxford: Oxford University Press.

J. Keane (2003). *Global civil society*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

M. Keck; K. Sikkink (1998). *Activist beyond border: Advocacy networks in international politics*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press.

Ch. W. Kegley; E. R. Wittkopf (2001). "The promise and peril of non-governmental organizations (NGOs)". A: Ch. W. Kegley; E. R. Wittkopf (eds.). *World politics. Trends and transformation*. Boston: Bedford St. Martin's.

L'emergència de la societat civil global es pot situar al principi de la dècada dels noranta, en el context de la globalització, les interconnexions globals i les demandes de democratització. Es vincula al procés del redescobriments de la societat civil als països de l'est d'Europa (Kaldor, 1999). El final de la guerra freda va constituir un canvi en el desenvolupament dels principis i valors de la societat internacional, ja que es va produir una onada de suport a la democratització i als drets humans arreu del planeta. La societat civil global té l'origen en la formació d'**illes de compromís cívica** a l'Europa de l'Est i als països llatinoamericans sotmesos a dictadures militars en les dècades d'abans de 1989 (Kaldor, 2003).

Les persones implicades en els moviments socials en aquestes societats tancades als països de l'Europa de l'Est i l'Amèrica Llatina van buscar aliats internacionals i, per a això, es van recolzar en el desenvolupament de les noves tecnologies de la informació i la comunicació. D'aquesta manera, els hereus dels nous moviments socials en les societats avançades, com els moviments pacifistes europeus i els moviments pels drets humans als Estats Units, es van vincular per mitjà de xarxes de suport i solidaritat als grups, a les comunitats i als individus que lluitaven a l'Europa de l'Est i l'Amèrica Llatina contra situacions d'opressió. Des de llavors, el desenvolupament de xarxes globals transnacionals horitzontals, tant civils com incivils, no ha parat de créixer, amb diversos i múltiples objectius, que van de la pau a la justícia global o a la defensa dels consumidors. En els anys vuitanta, en l'etapa prèvia a les revolucions als països de l'est d'Europa, les xarxes socials transnacionals van unir valors de pau amb drets humans i justícia social en una nova manera d'entendre la ciutadania i la societat civil, amb formes d'organització social transnacional. El mecanisme que van fer servir van ser noves formes de diàleg i mediació social (Kaldor, 2000).

Les xarxes de solidaritat transnacionals van actuar més enllà de l'estat nació i dels governs opressors i van buscar espais per a exposar la seva denúncia en les organitzacions internacionals governamentals i els governs estrangers. D'aquesta manera, de mica en mica, han impulsat alguns dels canvis més importants en el dret públic internacional, en l'economia global i en el sistema de les Nacions Unides, i han esdevingut una part essencial del procés de construcció d'un nou marc de legalitat internacional.

Paral·lelament a aquesta anàlisi sobre l'origen de la societat civil global, hi ha autors que presenten altres propostes. Keane (2003) considera que el concepte de *societat civil social* s'origina al principi de la dècada dels noranta com un neologisme. Va emergir com a procés de recuperació del llenguatge polític entorn de les crisis polítiques als països de l'est d'Europa després de la Primavera de Praga. El concepte, però, també va estimular la participació de moviments pacifistes i mediambientals que van emergir a la fi de la dècada dels seixanta derivats dels moviments socials. Tots aquests moviments van prendre força global per la caiguda dels països de l'est i l'ex-URSS. De mica en mica el moviment global també es va vincular a xarxes que denunciaven les conseqüències

socials negatives de les polítiques neoliberals dels governs dels Estats Units i el Regne Unit i de les polítiques dictades pel Fons Monetari Internacional (FMI) als països en desenvolupament.

Tota aquesta amalgama de moviment va cristal·litzar en una xarxa global en el moment de creació de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) el 1995. Els anys vinents, el concepte de *societat civil global* seria pronunciat i assumit per les Nacions Unides, mitjançant la figura del secretari general Kofi Annan, o de la secretària d'estat dels Estats Units, Madeleine Albright, o del canceller alemany, Gerhard Schröder (Keane, 2003, pàg. 2).

Keane (2003) defensa que en aquests primers anys l'ús del concepte de *societat civil global* va tenir un caràcter analític i descriptiu. Malgrat això, després, els moviments socials mateixos el van difondre a partir d'una estratègia política calculada. Es va establir una agenda d'activitat per a aconseguir els objectius de llibertat i justícia social.

Després van emergir noves anàlisis institucionals sobre el procés d'organització i institucionalització dels grups i moviments i de l'estructura de la societat civil global. El marc d'anàlisi fonamental, però, segons Keane, és el marc normatiu que ell defineix com a ètic. L'ètica és la idea principal que estructura la societat civil global o que, almenys, l'hauria d'estructurar. Es basa en el principi de precaució que serveix per a analitzar les conseqüències no volgudes dels esforços per afeblir la societat civil global, sia mitjançant la intervenció militar o mitjançant estratègies no violentes.

Keane (2003, pàg. 8) defineix la societat civil com un concepte ideal, que es refereix a la dinàmica del sistema no governamental d'institucions socioeconòmiques interconnectades que es distribueixen arreu del planeta i que tenen efectes complexos. No es tracta d'un objecte estàtic, sinó que evoluciona. Es tracta d'un projecte inacabat que consisteix en una cosa àmplia, amb clústers d'institucions socioeconòmiques i altres actors que s'organitzen a si mateixos mitjançant les fronteres, amb l'objectiu deliberat de buscar nous camins per al planeta. Aquestes institucions no governamentals i aquests altres actors tendeixen a pluralitzar el poder i a fer problemàtica la violència. Com a conseqüència d'això, els efectes pacifistes i civils que tenen es desenvolupen arreu del planeta, des d'àrees locals fins a regions o l'espai global.

Empíricament, Keane (2003) descriu la societat civil global a partir dels seus contorns, la seva forma i la seva complexitat, a més de la seva capacitat política i del seu potencial normatiu. En aquest sentit, en la dècada passada van emergir alguns projectes que tenien l'objectiu de quantificar la societat civil global, com l'Index on Civil Society Project, liderat per Civicus (World Alliance for Citizen Participation), o un estudi finançat per la Fundació Ford sobre l'anàlisi dels moviments de la societat civil global en vint-i-dos països. Segons Keane (2003, pàg. 5), al món hi ha cap a cinquanta mil organitzacions no governamentals (ONG) que operen a escala global. El nombre d'aquestes or-

ganitzacions no governamentals internacionals (ONGI) ha crescut de manera molt important des de 1985. El 90% es van crear entre el 1970 i el 2000, i hi treballen més de cent deu mil persones a temps complet i moltes més de voluntàries a temps parcial.

Keane (2003) esmenta personalitats públiques que tenen o han tingut un impacte important en la societat civil global, com Bill Gates, Primo Levi, Martin Luther King, Bono, Daw Aung San Suu Kyi, Carlos Felipe Ximenes Belo, Naomi Klein o Al-Waleed bin Talal. També hi inclou grans organitzacions (com Amnistia Internacional, Christian Aid, Oxfam), fundacions (Fundació Ford), o equips d'especialistes (*think tanks*), grups de *lobby*, grups de campanyes i protestes ciutadanes. Alhora, destaca el paper que ha tingut Internet en el desenvolupament dels grups i de les xarxes transnacionals.

L'origen d'aquest moviment va ser paral·lel a les primeres crisis mediàtiques relacionades amb els efectes negatius de la globalització econòmica. A la fi de la dècada de 1970 va tenir lloc una primera onada de catàstrofes mediambientals que van deixar pas a les primeres campanyes de denúncia d'ONG i de xarxes d'activisme transnacional contra l'actitud de les empreses en relació amb la destrucció del planeta. En aquest sentit, cal esmentar la crisi de Bhopal, a l'Índia, i també l'accident del vaixell *Exxon Valdez*, a Alaska. Aquests moviments van generar una primera onada de denúncies i campanyes públiques contra els governs per la violació dels drets humans o contra les empreses, com a còmplices.

Més endavant, al principi de la dècada de 1990, va tenir lloc una segona onada de conflictes, que també van tenir impacte en els *media* a partir del paper d'algunes organitzacions no governamentals. Tot això va donar lloc a la denúncia pública contra alguns governs per les polítiques neoliberals que duïen a terme i contra algunes empreses per l'ús de treball infantil, per explotació laboral en zones de lliure comerç o maquiladores, per casos de corrupció o cohabitació amb governs dictatorials.

Destaquen, entre d'altres, la campanya de Greenpeace contra el desmantellament de la plataforma petrolífera Brent Spar, al mar del Nord, propietat de l'empresa Royal Dutch Shell Group, el 1995; les campanyes de denúncia de Human Rights Watch i Amnistia Internacional contra l'empresa Royal Dutch Shell Group, per coresponsabilitat en la violació dels drets humans a Nigèria, el 1995; les denúncies de Human Rights Watch contra les pràctiques d'explotació de treball infantil de Nike en països del sud-est asiàtic; les denúncies d'Oxfam Internacional contra les pràctiques de violació dels drets humans i el treball infantil en maquiladores de GAP als països de l'Amèrica Llatina; les campanyes de denúncia contra Reebok o Levi's per l'ús de mà d'obra infantil en les seves cadenes de subcontractació, etc.

El cas de Royal Dutch Shell Group

Greenpeace va cridar a favor del boicot generalitzat contra els productes de Royal Dutch Shell Group, quan l'empresa es va negar a aturar l'enfonsament de la plataforma d'emmagatzematge de petroli Brent Spar. Al cap d'una setmana, les vendes de l'empresa es van reduir a la meitat en països com Dinamarca o Alemanya, i les seves accions en borsa van caure en picat. A conseqüència d'això, Shell va haver de capitular i va anunciar que la plataforma seria desmantellada en terra i reutilitzada en la construcció d'un dic. El 5 de setembre de 1995, Greenpeace Gran Bretanya demanava perdó a Shell en una sorollosa roda de premsa després de reconèixer alguns "errors d'anàlisi" que havien fet

Referències bibliogràfiques

A. Eide; H. Ole Bergesen; P. Rudolfson Goyer (eds.) (2000). *Human rights and the oil industry*. Anvers: Intersentia.

Human Rights Watch (1999) *The price of oil*. Nova York: Human Rights Watch.

que els ecologistes multipliquessin per cent les quantitats d'hidrocarburs que contenia la plataforma.

El 1995 va ser traumàtic per a Royal Dutch Shell Group. En pocs mesos, l'empresa va haver de respondre a dos conflictes públics: el procés sobre l'enfonsament de la plataforma del mar del Nord i el procés per l'execució de líders indígenes a mans del govern de Nigèria. Per a més informació, vegeu HRW (1999) i Eide i altres (2000).

Aquesta situació, complicada per si mateixa, va coincidir amb els efectes negatius de les polítiques neoliberals i la liberalització del comerç internacional, juntament amb la creació de l'Organització Mundial del Comerç.

En aquest sentit, Keane (2003) oposa societat civil a mercat, i exposa la visió de la primacia del mercat com un mecanisme autoregulat i autònom. Des d'aquest punt de vista, el procés de globalització és conseqüència de l'hegemonia de la ideologia neoliberal d'alguns governs occidentals, com el dels Estats Units o el Regne Unit, i del paper de les empreses. Les polítiques neoliberals defensen la idea que l'economia ha de funcionar de manera autònoma a la política i la societat, ja que es desenvolupa més bé com menys interferències polítiques hi hagi.

Les polítiques neoliberals van facilitar la globalització sense control dels impactes socials o mediambientals. Keane (2003) considera que el mercat no podria funcionar separat de la societat civil, ja que el mercat necessita la societat civil, en aspectes com la força del treball, la legislació empresarial, la lliure propietat o el comerç.

Keane (2003) introdueix el concepte de *cosmocràcia* com un concepte de *democràcia híbrida* amb dimensions cosmopolites a escala global. La **cosmocràcia** es pot definir com la manera d'aconseguir que la governança global s'adopti com una forma de govern. Keane (2003) descriu quatre elements bàsics de la cosmocràcia:

- el caràcter global,
- l'involucrament de diferents "zones" de govern,
- el dinamisme i
- la inestabilitat.

Es tracta d'un marc de democràcia global interdependent que ha de buscar la seva gestió. En aquest sentit, el concepte de *cosmocràcia* es vincula a la proposta de **democràcia cosmopolita** de Held i Archibugi (1995).

Es refereix als models d'organització política dels ciutadans, tenint en compte diferents localitzacions geogràfiques. Es basa en el dret a la participació política en els temes globals, independentment dels governs nacionals. Es tracta d'un model de democràcia del poble global, tenint present l'etimologia grega de *democràcia* i l'ús del concepte cosmopolita proposat per Immanuel Kant en el seu concepte de *jus cosmopolitanum* com a eix per a aconseguir la pau perpètua.

Referència bibliogràfica

D. Held; D. Archibugi (eds.) (1995). *Cosmopolitan democracy: An agenda for a new world order*. Cambridge: Polity Press.

Held i Archibugi van reprendre aquest concepte, que ha estat desenvolupat àmpliament, i van començar així un debat sobre la democràcia cosmopolítica contemporània. Rere el model de democràcia cosmopolita de Held i Archibugi hi ha dues assumpcions: es tracta d'un **cosmopolitarisme moral** i d'un marc de **democràcia política**. En l'àmbit empíric s'assumeix la interdependència global. D'acord amb els autors, la justícia ha de tenir un caràcter universal, sense discriminació per a cap ciutadà del planeta (**universalisme ètic**). Defensen la idea que els ciutadans són iguals davant l'exercici col·lectiu de l'autodeterminació sobre els temes públics que els afecten; malgrat que no mantinguin l'estatus de legisladors, mantenen el dret de reflexionar sobre els temes globals que els afecten més enllà de la presa de decisions.

Held i Archibugi consideren que les observacions empíriques d'interdependència global i la transformació de la política internacional fan necessària la creació d'una institució global amb autoritat global que pugui implementar els principis democràtics a escala global. En la seva obra es discuteix sobre els models de federació, ja que la democràcia cosmopolita ha de tendir a evitar la representació política indirecta mitjançant partits polítics i interessos nacionals, per a evitar així el despotisme. A més, però, ha de tenir en compte el risc de la tecnocràcia i l'homogeneïtzació. Mitjançant la ciutadania cosmopolítica, els individus han de poder exercir els seus drets polítics de manera directa en la presa de decisions sobre temes globals, participant en processos deliberatius a escala local, estatal i mundial. D'aquesta manera, la democràcia cosmopolita també presenta una reforma de la manera com s'aplica la democràcia a escala nacional. Tampoc no es presenta en el marc de les Nacions Unides, encara que aquesta institució hi ha de donar suport. Es tracta de la creació d'una assemblea de ciutadans del món, que no inclogui el dret al veto, com fa el Consell de Seguretat de les Nacions Unides, i que estableixi un tribunal internacional i unes forces humanitàries internacionals.

Tenint en compte les diferents dinàmiques de la governança global, la democràcia cosmopolita ha de tenir presents els processos de regionalització i la difusió de l'autoritat en diferents àmbits i actors. Es plantegen dos reptes principals:

- 1) El model de l'institucionalisme global, que s'ha d'oposar a un imperialisme polític.
- 2) El poder que exerceixen els actors occidentals en la política mundial.

1.4. Societat civil global: composició i principals característiques

Avui dia, el concepte de *societat civil global* es fa servir en un sentit normatiu o descriptiu. En el normatiu es vincula a les aspiracions d'extensió territorial de la societat civil i en el descriptiu es refereix a les xarxes d'organitzacions no governamentals i moviments socials que operen més enllà de les fronteres

nacionals (Keane, 1998). En moltes ocasions, el concepte es fa servir per a referir-se al sector no lucratiu: qualsevol activitat que té lloc més enllà de les fronteres nacionals entre l'estat, el mercat i la família.

Un dels elements més controvertits entorn de l'estudi de la societat global ha estat l'anàlisi sobre els actors que la componen. Entre els diferents actors que formen part de la societat civil global, Kaldor (2003) elabora una tipologia de les principals pautes d'organització, que inclou cinc grups:

- 1) els nous moviments socials,
- 2) les organitzacions no governamentals,
- 3) les xarxes cíviques transnacionals, els nous moviments nacionalistes i fonamentalistes,
- 4) el nou moviment anticapitalista i
- 5) el paper dels mitjans de comunicació.

Com hem vist, la societat civil global pot incloure moltes institucions, associacions voluntàries i xarxes: ONG, ONGI, xarxes de veïns, grups de dones, sindicats, cambres de comerç, cooperatives agrícoles o d'habitatge, associacions de vigilància veïnal, organitzacions de caràcter religiós, organitzacions no governamentals. Entre els temes de defensa d'aquestes organitzacions hi ha els drets de la dona i dels infants, la defensa del medi ambient, els drets humans, la cooperació al desenvolupament, el pacifisme i la desmilitarització, l'ajuda humanitària, la lluita contra la pobresa i l'exclusió social. També hi ha, però, molts altres temes vinculats a la defensa dels drets de la ciutadania, la democràcia i els drets civils, socials i polítics.

En aquest sentit, Kaldor (2003) identifica diferents moviments que s'integren en aquesta societat civil global:

1) Els **nous moviments socials** com els descendents de les revolucions estudiantils de 1968, preocupats per temes com els drets humans, l'equitat entre gèneres, el medi ambient o la pau. Són pioners de noves formes d'organització horitzontal i de protesta que fan servir els mitjans de comunicació, sobretot la televisió i Internet. Estan més preocupats per mantenir la seva autonomia individual i evitar la intromissió de l'estat en la vida quotidiana que no pas per persuadir els estats. Han estat des del principi un fenomen global, que va començar els anys setanta i vuitanta amb el sorgiment dels grups defensors dels drets humans i del medi ambient.

2) Kaldor considera que les **ONG** representen l'"amansiment" dels nous moviments socials al si del govern global. Les ONG són institucionals i, generalment, professionals, inclouen associacions benèfiques de voluntariat, funda-

Referència bibliogràfica

E. Barbé (2003). *Relaciones internacionales* (2a. ed.). Madrid: Tecnos.

cions o associacions professionals i solen estar cohesionades. Els grans objectius de les ONG són la defensa del medi ambient, l'ajuda humanitària, els drets humans i el desenvolupament (Barbé, 2003, pàg. 198-203). Ara bé, aquest tipus d'organització no és cap novetat, encara que el terme sigui relativament recent. Les ONG internacionals, els exemples més coneguts de les quals són la Societat Antiesclavatge (1839) i la Creu Roja Internacional (1864), es van crear al segle XIX. El final de la guerra freda va constituir un canvi en el desenvolupament d'aquestes organitzacions, ja que es va produir una onada de suport a la democratització i als drets humans, cosa que va derivar en la institucionalització, professionalització i transformació dels moviments socials en ONG i ONGI. Kegley i Wittkopf (2001) calculen que al món hi ha cap a vint-i-set mil ONG. Gràcies al caràcter poc conflictiu que tenen, les ONG poden actuar com a interlocutors en temes que afecten els nous moviments socials. A més, n'hi ha moltes que han adquirit coneixements profunds en àrees polítiques particulars, cosa que els permet desafiar els experts oficials.

3) Les **xarxes cíviques transnacionals** com a xarxes que uneixen ONGI, moviments socials i organitzacions locals, a més d'individus, sobre temes i campanyes específics per a construir una **xarxa cívica transnacional** o **xarxa d'advocacia transnacional** que uneix ONG del sud, grups de pobles indígenes i ONG del nord. En aquest context, és fonamental el desenvolupament de les xarxes en el procés de globalització (Castells, 1997). En els últims anys, aquestes xarxes han tingut un impacte considerable en la transformació del contingut de la política global.

4) Els **moviments nacionalistes i fonamentalistes**, que s'han desenvolupat paral·lelament als nous moviments socials i que tenen elements semblants als dels antics moviments reivindicatius, és a dir, tendeixen a plantejar la reclamació de poder sobre la base d'etiquetes més que no pas d'idees o reclamen el poder sobre la pràctica religiosa. En realitat, es poden veure com a maneres de mobilitzar-se contra la democràcia i l'apertura.

5) El **nou moviment anticapitalista** que va irrompre els carrers de Seattle (Estats Units) i Praga (República Txeca) a la fi de la dècada dels noranta. Normalment es defineix com a antiglobalització, però l'autora considera que aquest terme és erroni. Una descripció més adequada seria parlar d'anticapitalisme, perquè la majoria de les parts interessades s'oposen a l'expansió capitalista no regulada i al poder creixent del mercat sobre tots els aspectes de la vida.

6) Encara que no formen part dels nous moviments socials, Kaldor (2003) subratlla la importància dels **mitjans de comunicació** en el sorgiment de formes modernes de protesta.

Tenint en compte la composició que té, la societat civil global presenta una sèrie de característiques fonamentals (Kaldor, 2003):

Referència bibliogràfica

M. Castells (1997). *La era de la informació: economía, sociedad y cultura. El poder de la identidad* (vol. 2). Madrid: Alianza.

1) No és homogènia, sinó que està constituïda per un **complex entramat d'actors**, no per força convergents, que sovint porten a la fragmentació interna i a l'existència de tensions i contradiccions en el seu si. Així, la societat civil global implica moviments socials, ONG i xarxes diverses, sovint amb contorns poc precisos. És contradictòria i homogènia perquè pot incloure diferents actors i sectors, des d'ONG de drets humans fins a organitzacions de narcotràfic i criminalitat transnacionals.

2) **La societat civil té sovint com a base ONG** que, més que no pas mobilitzar masses o sectors –com en el cas dels moviments socials tradicionals–, tendeixen a privilegiar com a forma d'acció política la pressió social: no volen accedir al poder, sinó incidir-hi per canviar les regles de joc. Aborden temes específics i estan més a prop dels nous moviments socials en la reivindicació d'identitats que fan.

3) Els nous moviments socials procedeixen de les revolucions estudiantils de 1968, que ja van emergir com un fenomen transnacional en diferents països. Des del principi de les revoltes socials, aquestes organitzacions van ser pioneres en les noves formes d'organització horitzontal i de protesta. Aquest tipus d'organització les ha convertides en **xarxes d'activisme civil transnacional** que involucren diferents grups arreu del planeta: des d'ONG de països occidentals fins a moviments socials de països en desenvolupament.

4) Un dels elements que ha consolidat aquesta organització en xarxa és l'ús que han fet d'Internet i de les **tecnologies de la informació i la comunicació**.

5) En la dècada de 1990, els nous moviments socials també van integrar el **moviment anticapitalista** que va irrompre als carrers de Seattle, Gènova o Praga. L'element que defineix aquestes noves xarxes és que s'oposen a l'expansió capitalista no regulada i al poder creixent del mercat sobre tots els aspectes de la vida.

Serbin (2000) presenta aquestes quatre característiques diferenciades:

1) No té com a referent únic l'estat –o els estats–, sinó que té **molts referents** en el marc multicèntric dels processos globals, entre els quals s'inclouen els actors econòmics i els mercats regionals i globals. En realitat, es caracteritza per una multiplicació de referents amb els quals interactua: d'una banda, amb diferents interlocutors governamentals (agències de govern, organismes intergovernamentals, agents de decisió polítics, funcionaris, tecnòcrates, etc.) i mercantils (empreses transnacionals, organismes financers multilaterals, banca, etc.), i, de l'altra, amb interlocutors en els àmbits local, nacional, regional i global. En els moviments globals, els interlocutors solen superar l'àmbit nacional i ser intergovernamentals (com la Unió Europea, les institucions econòmiques internacionals o els organismes financers multilaterals).

2) Implica una dimensió eminentment **sociopolítica** segons la interacció, el diàleg i la confrontació amb altres actors polítics rellevants del sistema internacional entorn de temes transnacionals i d'una agenda global de caràcter social. Alhora, genera el desenvolupament d'espais polítics interconnectats que transcendeixen les fronteres nacionals i apunten en el seu desenvolupament a una **democràcia global cosmopolita** (Held, 1996).

3) No és homogènia, sinó que està constituïda per un **entramat molt complex de xarxes i actors**, no per força convergents, que sovint porten a la fragmentació interna i a l'existència de tensions i contradiccions en el seu si. La societat civil global implica moviments socials, ONG i xarxes diverses, sovint amb contorns poc precisos. És contradictòria i homogènia perquè pot contenir diversos actors i sectors, des d'ONG de drets humans fins a organitzacions de narcotràfic i criminalitat transnacionals.

4) Sovint la **societat civil té com a base ONG** que, més que no pas mobilitzar masses o sectors –com en el cas dels moviments socials tradicionals–, tendeixen a privilegiar com a forma d'acció política la pressió social (*cabildeo* o *lobbying*): no volen accedir al poder, però sí incidir-hi per canviar les regles de joc. En aquests sentit, aborden temes específics i estan més a prop dels nous moviments socials en la reivindicació d'identitats que fan.

Referència bibliogràfica

D. Held (1996). *Democracy and global order. From the modern state to cosmopolitan democracy*. Stanford: Stanford University Press.

2. El paper de la societat civil global en la política mundial: xarxes d'activisme transnacional

De fet, des de la creació de l'estat modern, hi ha hagut importants moviments i organitzacions no governamentals que s'han organitzat per defensar els seus interessos i drets. Entre aquests moviments i aquestes organitzacions destaquen el moviment obrer i les organitzacions sindicals. No obstant això, la mida, la diversitat i la influència internacional de les organitzacions de la societat civil han crescut de manera molt important des dels anys setanta fins avui. L'aparició d'aquesta societat civil global s'ha vist amb el suport dels avenços de les comunicacions, que han facilitat en els últims anys la interacció de grups socials i comunitats d'arreu del planeta.

Per a poder entendre el paper que exerceix la societat civil global avui en la societat internacional, s'ha de situar en la dinàmica sociopolítica de la societat moderna, entesa com la relació entre estat, mercat i societat civil.

La societat civil s'estructura a partir de la relació que té amb els sistemes polític i econòmic (Habermas, 1986, pàg. 20). En un sistema estatocèntric, l'estat regula la dinàmica del mercat i és el principal interlocutor de la societat civil domèstica.

En canvi, quan la societat civil global supera els límits territorials estatals i deixa de ser regulada per l'estat, es pot concebre com l'entramat de xarxes d'activitats organitzades per grups o individus sia per a proporcionar certs serveis o per a mirar d'influir en la societat en conjunt i millorar-la, sense formar part del govern ni de les empreses (Serbin, 2000, pàg. 29).

Avui dia, la societat civil global és el mitjà pel qual es negocien i reproduïxen diferents contractes socials entre individus, tant homes com dones, i els centres polítics i econòmics de poder. La societat civil global incideix en el valor aparegut en la modernitat, en el fet que els papers de la raó i la voluntat humana se superposen a la casualitat o la determinació històrica. Es tracta de compromisos públics concrets que són el resultat de processos de negociació i diàlegs públics "de bona gana", més enllà de la violència de grups organitzats i d'institucions que atribueixen poders als individus, com els moviments socials, els mitjans de comunicació, les organitzacions socials o religioses, o els partits polítics (Kaldor, 2003).

La societat civil es pot equiparar a la globalització des de la societat, amb tots els aspectes de desenvolupament global, generats i atesos en esferes per sota del poder de l'estat nació i més enllà dels límits d'aquest estat nació, incloent-hi la incidència que té en les institucions polítiques internacionals, en les corporacions transnacionals i en la cultura global. Keane (2001) descriu la "**societat civil des de baix**" en un sentit més estricte per referir-se als moviments socials, ONG i xarxes.

No obstant això, en els últims anys, la societat civil global no ha actuat solament intentant canviar els comportaments dels governs. De mica en mica s'ha adonat que hi ha altres actors globals amb autoritat i poder de decisió, sobre els quals és important influir també, com les empreses transnacionals. Es tracta del moviment anticapitalista, que actua sobretot incidint en les organitzacions econòmiques internacionals (Banc Mundial, Fons Monetari Internacional), les institucions financeres globals (Fòrum Econòmic Mundial de Davos, Grup dels Set, etc.) i l'activitat irresponsable de les empreses transnacionals.

2.1. La societat civil global com a font d'autoritat privada

Una de les característiques principals que destaca en l'organització del món a partir de 1989 és el desenvolupament del que Kaldor (2003) anomena una **nova política global**, en la qual hi ha un lloc per al sentiment de la ciutadania i no solament per a l'interès de l'estat. En aquest sentit, la societat civil global inclou totes les organitzacions formals i informals, a les quals es poden unir els ciutadans i mitjançant les quals els qui prenen decisions poden sentir les veus d'aquella societat civil.

Per a poder analitzar el paper de la societat civil com a font d'autoritat privada s'ha de considerar des d'un punt de vista polític com un **nou moviment social**, format per organitzacions, grups de persones i individus que actuen plegats per aconseguir la transformació de la societat.

"Els moviments socials són un invent de l'era moderna i un acompanyament a l'ascens de l'estat modern."

Tarrow (1998, pàg. 3)

En la base de tots els moviments socials hi ha el que l'autor anomena **política contenciosa**, o acció que fa servir el poble que no té accés a regular les institucions, que actua en nom de reivindicacions noves i inacceptades i que es comporta de manera que fonamentalment desafia els altres o les autoritats (Tarrow, 1998, pàg. 3). Els moviments socials es poden descriure com la forma moderna de política conflictiva.

En relació amb les formes anteriors de protesta (els vells moviments socials), allò que caracteritza els nous moviments són bàsicament quatre aspectes (Tilly, 1995):

Referències bibliogràfiques

Ph. Schmitter (1997). "Civil society East and West". A: L. Diamond; M. F. Plattner; Y.-H. Chu; T. Hung#mao (eds.). *Consolidating the third wave democracies: Themes and perspectives*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

S. Tarrow (1998). *Power in movements: Social movements and contentious politics* (2a. ed.). Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

S. Tarrow (2005). *The new transnational activism*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

H. Teegan; J. P. Doh; S. Vachani (2004). "The importance of non-governmental organizations (NGOs) in global governance and value creation: an international business research agenda". *Journal of International Business Studies* (núm. 35, pàg. 463-483).

Ch. Tilly (1995). "Democracy is a lake". A: G. R. Andrews; H. Chapman (eds.). *The social construction of democracy, 1870#1990*. Nova York: New York University Press.

- Són **cosmopolites**, és a dir, es preocupen per temes i principis aplicables als éssers humans en general i no solament als seus propis interessos en una localitat particular.
- Son **autònoms**, és a dir, els individus es poden dirigir directament a les autoritats rellevants per mitjà d'organitzacions, en contrast amb les formes premodernes o modernes en les quals els individus es dirigien a un patró o una autoritat local.
- Són **modulars** en comptes de particulars, això és, desenvolupen rutines de protesta, com la petició, la vaga o la manifestació i la denúncia, que són fàcils d'extrapolar a diferents situacions, en oposició amb les protestes tradicionals.
- **No són moviments violents**, en contrast amb algunes protestes històriques, com el moviment obrer, que en algunes ocasions concretes, com la revolució obrera de Rússia el 1917, sí que han pogut ser violentes.

L'auge dels nous moviments socials pot implicar en certs aspectes una **civilització de la protesta** (Tarrow, 1998).

Les organitzacions i xarxes que formen part de la societat civil global representen una nova forma de política global paral·lela i complementària a la democràcia formal a escala nacional. L'important de la societat civil global és la dinàmica que ha generat des del diàleg, l'obertura, la denúncia, la mediació i el debat. En aquest sentit, ha fet front al model d'estat modern, que és massa pesat, lent i rígid per a trobar maneres d'adaptar-se a les conseqüències i als riscos generats per les transformacions de l'economia global. En canvi, la societat civil global és àgil i adaptable, constitueix una forma bàsica d'expressar

les necessitats i les propostes de la societat per a transformar o regular aquests nous riscos socials. Com exposa Kaldor (2003), la societat civil necessita governança global, la proposa i la dissenya, vol establir un marc de normes i d'institucions per a gestionar la societat globalitzada que ella mateixa ajuda a construir i que, al mateix temps, li proporciona les condicions per a funcionar.

De fet, la societat civil global denuncia, reflexiona, dialoga, dissenya, proposa, i d'aquesta manera esdevé una **font d'autoritat privada**.

En aquest sentit, un dels reptes més importants de les xarxes i les ONG que componen la societat civil és la seva constitució voluntària i la seva representativitat democràtica: només representen les seves pròpies opinions, però en moltes ocasions queda el dubte de saber qui representen realment.

El que ha provocat que les xarxes dels nous moviments socials i de les ONG hagin esdevingut autoritats globals és el fet que les seves accions i campanyes han aconseguit produir canvis substancials en l'estructura política de la societat internacional i tenen un impacte global.

En moltes ocasions, les ONG d'àmbit transnacional han dirigit els esforços amb èxit a crear noves normes i regles de joc, que poden ajudar a regular els problemes globals (Kegley i Wittkopf, 2001). La societat civil global, mitjançant les ONG, fa aportacions importants en molts àmbits, tant locals, nacionals i regionals com internacionals. La participació d'aquestes ONG en el disseny dels nous mètodes de gestió dels problemes socials i mediambientals ha estat fonamental, han ajudat a incloure aquests temes com a punts que s'han de tractar en l'agenda internacional, han ajudat a definir els problemes, analitzar-los, dissenyar les solucions i implementar les noves propostes per a gestionar-los. La seva feina és fonamental i se suma a l'acció dels governs i de les organitzacions internacionals governamentals. El desenvolupament de projectes de partenariat entre el sector públic i el sector privat, en aquesta conjuntura, és fonamental. Les ONG poden oferir coneixements directes sobre el terreny i els problemes locals, poden oferir un enfocament no tan burocràtic i perspectives més populars, i complementar així els recursos dels departaments oficials. En algunes ocasions, algunes ONG molt reconegudes per l'opinió pública recapten quantitats significatives de diners destinades a accions humanitàries i de desenvolupament. La professionalitat, l'eficiència i la flexibilitat d'aquestes ONG ajuden de manera important les accions governamentals.

La proliferació dels moviments socials i les ONG afavoreix el pluralisme i obre noves vies per a l'establiment d'una democràcia més participativa. En moltes ocasions, exerceixen pressió social sobre els governs, cosa que ha generat importants canvis en l'actitud governamental davant l'acció de la societat civil. Les demandes de la societat civil global a les ONG han lesionat la sobirania

dels estats i, en més d'una ocasió, els han reduït l'autoritat respecte a posicions internacionals i nacionals. D'aquesta manera, es pot dir que els governs han hagut de respondre a les pressions de la societat civil global.

2.2. El paper de la societat civil global en la política mundial i la seva relació amb l'estat nació

Com hem vist, l'emergència de la societat civil global respon a la lluita dels nous moviments socials en el context globalitzat en relació amb els drets humans, els drets socials, laborals i polítics de les minories, la integració de gènere, els drets mediambientals i el desenvolupament sostenible (Kaldor, 2001).

En general, doncs, es tracta de la lluita política de la ciutadania per la justícia social. Els moviments socials es poden descriure com la forma moderna de la política conflictiva.

En la base de tots els moviments socials hi ha la política contenciosa o acció de lluita pels drets. Es tracta de l'ús de la mobilització social que duu a terme la ciutadania que no té accés a regular les institucions. D'aquesta manera, actuen en nom de reivindicacions socials que no són acceptades per les autoritats públiques (Tarrow, 1998, pàg. 3).

El que ha provocat que les organitzacions i xarxes de la societat civil hagin esdevingut fonts d'autoritat política és que les accions i campanyes que han dut a terme han aconseguit produir canvis substancials en l'estructura política de la societat internacional.

Aquesta dimensió política es basa en la interacció, el diàleg i la confrontació amb altres actors polítics rellevants del sistema internacional entorn de temes socials i mediambientals de l'agenda global. Al mateix temps, genera espais polítics interconnectats que transcendeixen les fronteres nacionals. Aquests moviments forcen el seu desenvolupament a una **democràcia global cosmopolita** (Held, 1996).

En les últimes dècades, la societat civil global ha pressionat els centres de poder polític i econòmic per aconseguir nous compromisos públics. Avui dia, és el mitjà pel qual es negocien i es tanquen una part important dels nous acords socials que es duen a terme entre la ciutadania i els centres polítics i econòmics de poder. En moltes ocasions, les ONG, mitjançant les xarxes d'activisme civil transnacional, han dirigit els esforços amb èxit a crear noves normes i regles de joc, que poden ajudar a regular els problemes globals (Kegley i Wittkopf, 2001).

D'aquesta manera, la societat civil global ha emergit com un nou actor polític transnacional que té l'objectiu de constituir un sistema global de normes basades en la justícia global i el desenvolupament sostenible (Keck i Sikkink, 1998).

Referència bibliogràfica

M. Keck; K. Sikkink (1998). *Activist beyond border: Advocacy networks in international politics*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press.

L'objectiu comú que demanen les xarxes civils transnacionals és el desenvolupament d'un sistema polític transnacional basat en els valors d'igualtat, de distribució dels recursos, de lluita contra la pobresa i de sostenibilitat. Així, doncs, la proliferació dels moviments socials i la societat civil global afavoreixen el pluralisme i obren noves vies per a establir una democràcia més participativa. En moltes ocasions, exerceixen pressió social sobre els governs, cosa que ha generat importants canvis en l'actitud governamental. A conseqüència d'això, es pot dir que les demandes de la societat civil global han lesionat la sobirania dels estats i, en més d'una ocasió, els han reduït l'autoritat respecte a posicions internacionals i nacionals.

Aquests valors s'han defensat en els nous projectes de regulació internacional. N'hi ha que han tingut el suport d'autoritats intergovernamentals, governamentals i transnacionals, moltes vegades superposades, que duen a terme una nova manera de fer les polítiques públiques globals (Kaldor, 2003).

La societat civil global, mitjançant les ONG, fa aportacions importants en diversos àmbits, tant locals, nacionals i regionals com internacionals. La participació d'aquestes ONG en el disseny dels nous mètodes de gestió dels problemes socials i mediambientals ha estat fonamental. Així, ha contribuït a incloure aquests temes en l'agenda internacional, a definir els problemes, a analitzar-los, a dissenyar les solucions i a implementar les noves propostes per a gestionar-los. La seva feina és fonamental i se suma a l'acció que fan els governs i les organitzacions internacionals.

En aquest context, el desenvolupament de projectes de partenariat entre el sector públic i el sector privat és fonamental. Les ONG poden oferir coneixements directes sobre el terreny i els problemes locals; així mateix, poden oferir un enfocament no tan burocràtic i perspectives més populars, i complementar d'aquesta manera els recursos dels departaments oficials. De vegades, fins i tot, algunes ONG molt reconegudes per l'opinió pública recapten quantitats significatives de diners destinades a accions humanitàries i de desenvolupament. La professionalitat, l'eficiència i la flexibilitat d'aquestes ONG, en definitiva, contribueixen de manera important a les accions governamentals.

D'aquesta manera, la **política global** es pot descriure com un espai en què tant els individus com les col·lectivitats, els moviments socials o les empreses tenen més possibilitat de participar.

Mentre que als neoliberals els preocupa l'interès propi i el desenvolupament del mercat, als nous moviments socials els preocupa l'autonomia moral i la responsabilitat social. Tant el capitalisme global com la societat civil global han contribuït a l'increment de la interrelació política (Held i altres, 1999). La pressió de les xarxes d'activisme civil transnacional, sobretot en el terreny dels drets humans i el medi ambient, ha incentivat la interrelació política global. Han augmentat de manera espectacular les organitzacions i conferències intergovernamentals, els tractats i la interrelació diplomàtica per a operar en l'àmbit global en el marc de noves formes de governança global d'escala qualitativament diferent d'allò que hi havia fins llavors.

Tot plegat ha representat el final de la confrontació ideològica i el desenvolupament de noves possibilitats de cooperació. Les organitzacions i xarxes que formen part de la societat civil global representen una nova forma de política global paral·lela i complementària a la democràcia formal a escala nacional. L'important de la societat civil global és la dinàmica que ha generat des del diàleg, l'obertura, la denúncia, la mediació i el debat.

En aquest sentit, ha fet front al model d'estat modern, que és massa pesat, lent i rígid per a adaptar-se a les conseqüències i als riscos generats per les transformacions de l'economia global. En canvi, la societat civil global és àgil i adaptable; constitueix una forma bàsica d'expressar les necessitats i les propostes de la societat per a transformar o regular aquests nous riscos socials. Com exposa Kaldor (2003), la societat civil necessita governança global, la proposa i la dissenya; vol establir un marc de normes i d'institucions per a gestionar la societat globalitzada que ella mateixa ajuda a construir i que, al mateix temps, li proporciona les condicions per a funcionar. De fet, la societat civil global denuncia, reflexiona, dialoga, dissenya i proposa; d'aquesta manera, esdevé una font d'autoritat privada. En aquest sentit, un dels reptes més importants de les xarxes i les ONG que integren la societat civil és la seva constitució voluntària i la seva representativitat democràtica: només representen les seves pròpies opinions, però, en moltes ocasions, queda el dubte de saber qui representen realment.

De manera concreta, es considera que la feina política de les **xarxes civils transnacionals** se centra en diversos aspectes (Risse, Ropp i Sikkink, 1999, pàg. 5):

- Denuncien els estats que violen els principis i les normes bàsiques de la societat internacional, com els drets humans, socials i mediambientals.
- Donen poder als grups d'oposició domèstics i legitimen les peticions d'aquests grups, i al mateix temps protegeixen els activistes interns, raó per la qual són crucials per a mobilitzar l'oposició, els moviments socials i les ONG domèstiques.

Referència bibliogràfica

T. Risse; S. Ropp; K. Sikkink (eds.) (1999). *The power of human rights: International norms and domestic change*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

- S'enfronten als governs que violen les normes per mitjà d'una estructura transnacional que els pressiona des de diferents fronts.

El flux dins del model genera dos tipus de pressió:

1) **Una pressió des de dalt**, quan els grups d'oposició, les ONG i els moviments socials domèstics enllacen amb moviments transnacionals i ONGI, que després convencen les organitzacions internacionals governamentals de drets humans, els grups de donants i les grans potències perquè pressionin l'estat o empresa que viola la norma.

2) **Una pressió des de baix**, quan les xarxes proporcionen accessos, influències, informació i sovint diners als grups domèstics. Els contactes internacionals amplien les demandes dels grups domèstics, obren espais per a la discussió de temes i, després, intensifiquen les demandes en l'escena domèstica.

2.3. Aproximació a les xarxes d'activisme transnacional

En l'anàlisi política que fa de la globalització, Kaldor (2003) considera que és bàsicament una transformació política fruit en els anys seixanta i setanta de dos moviments de reacció contra l'intervencionisme de l'estat que havia oprimint el mercat i la societat civil:

1) El **moviment neoliberal**, que argüia que la intervenció de l'estat en l'economia havia anat més enllà de les possibilitats que tenia i que havia generat rigideses que suprimien el mercat i actuaven contra la innovació i l'eficàcia.

2) La resposta de la societat que buscava la participació democràtica, i es va concretar en el desenvolupament dels **nous moviments socials** que van aparèixer el 1968 i que, després, es van articular com una nova forma de democràcia radical, i també una preocupació pels temes globals.

Mentre que els neoliberals volien posar límits al poder estatal i fer-lo recular, almenys en el camp econòmic, als nous moviments socials els preocupava la responsabilitat individual i la participació ciutadana en els temes públics que l'estat havia separat.

D'aquesta manera, la política global es pot descriure com un espai en què tant els individus com les col·lectivitats, els moviments socials o les empreses tenen més possibilitats de participar. Mentre que als neoliberals els preocupa l'interès propi i el desenvolupament del mercat, als nous moviments socials els preocupa l'autonomia moral i la responsabilitat social.

Tant el capitalisme global com la societat civil global han contribuït a l'increment de la interrelació política (Held i altres, 1999).

La pressió dels nous moviments socials i les ONG, sobretot en el terreny dels drets humans i el medi ambient, ha incentivat la interrelació política global. Han augmentat de manera espectacular les organitzacions i conferències intergovernamentals, els tractats i la interrelació diplomàtica per a operar en l'àmbit global en el marc de noves formes de governança d'escala qualitativament diferent d'allò que hi havia fins llavors. Tot això ha implicat el final de la confrontació ideològica i del desenvolupament de noves possibilitats de cooperació. La fi de la guerra freda va ser un pas per a una cooperació més gran entre les institucions internacionals i els estats, amb la participació de la societat civil global i les empreses en el que s'ha anomenat **nova forma de governança global** (Rosenau i Czempiel, 1992).

Així, doncs, una de les principals característiques de la societat civil global és el seu desenvolupament per mitjà de **xarxes d'activisme civil transnacional** (Keck i Sikkink, 1998).

L'emergència d'aquestes xarxes de defensa transnacional no és nova; en efecte, ja n'hi havia abans. El realment nou és l'expansió pel que fa al volum i a l'impacte que tenen en la política mundial. La principal característica d'aquestes xarxes civils transnacionals és que reuneixen actors domèstics i transnacionals que aconsegueixen connectar-se amb règims internacionals amb la finalitat d'alertar l'opinió pública i els governs occidentals sobre temes concrets. Entre les àrees d'actuació més destacades hi figura la defensa dels drets humans, els drets mediambientals i els drets de les dones i dels infants (Keck i Sikkink, 1998).

Aquestes xarxes transnacionals han emergit en un nou espai d'actuació planetari. En aquest context, un dels canvis importants que tenen en el funcionament és que els grups domèstics ja no solament enfoquen la lluita devers l'estat on s'insereixen, sinó que busquen una connexió amb actors internacionals. L'objectiu d'aquestes accions és, doncs, trobar aliats internacionals que s'uneixin a l'activitat d'oposició arreu del planeta, mitjançant marcs de comunicació i d'intercanvi horitzontals, voluntaris i recíprocs.

Keck i Sikkink (1998) van fer una recerca entorn de l'emergència i del funcionament d'aquestes xarxes. Segons aquestes investigadores, els actors principals que les integren són els següents:

- organitzacions no governamentals internacionals i nacionals de recerca i defensa dels drets humans i mediambientals;

Referències bibliogràfiques

D. Held; A. McGrew; D. Goldblatt; J. Perraton (1999). *Global transformations*. Stanford: Stanford University Press.

J. N. Rosenau; E. O. Czempiel (eds.) (1992). *Governance without government: Order and change in world politics*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

- moviments socials locals;
- fundacions;
- mitjans de comunicació;
- esglésies, sindicats i organitzacions de consumidors i intel·lectuals;
- agències d'organitzacions internacionals governamentals regionals o internacionals, i
- parts dels òrgans executius dels governs o els parlaments.

No n'hi ha cap que conformi una xarxa de defensa per si sol, sinó que s'interrelacionen.

Un dels elements que és interessant d'analitzar és com exerceixen la influència política les xarxes transnacionals de defensa. Keck i Sikkink (1998, pàg. 25) identifiquen en aquest procés quatre etapes:

- 1) Influència en la creació i l'establiment de l'agenda política.
- 2) Influència en les posicions discursives dels estats i de les organitzacions internacionals governamentals.
- 3) Influència en els mecanismes institucionals.
- 4) Influència en els canvis polítics en **actors objectiu**, que poden ser estats, organitzacions internacionals governamentals (com el Banc Mundial) o **actors privats** (com les empreses) i influència en el comportament dels estats.

Quant a les tàctiques de què se serveixen aquestes xarxes en els esforços de persuasió, socialització i pressió, Keck i Sikkink (1998, pàg. 16) assenyalen les següents:

- La **política d'informació** o l'habilitat per a generar credibilitat política de manera immediata amb l'ús de la informació per a donar-la a conèixer en els marcs en què genera un impacte públic de denúncia més gran.
- La **política simbòlica** o l'habilitat per a fer servir els símbols, les accions i les històries per a atrapar i donar sentit a una audiència o un actor objectiu que sol ser lluny de les demandes socials.
- La **política de palanca** o l'habilitat per a cridar actors poderosos perquè influeixin en situacions en què els membres més febles de la xarxa no tenen influència.

- La política d'obligació de retre comptes (*accountability*), com a habilitat per a reclamar als actors poderosos les seves polítiques i els seus principis.

Les ONG internacionals i nacionals tenen un paper central en el desenvolupament d'aquestes xarxes. Solen ser les que comencen les accions de pressió i protesta, de manera que la seva acció pública fa que hi hagi altres actors que hagin de mostrar les posicions en públic. Les ONG introdueixen noves idees, aporten la informació bàsica i fan campanyes de *lobby* per a promoure el canvi polític.

En aquest sentit, un dels temes més importants que deriven de la composició de la societat civil global és el paper que correspon a les ONG en aquestes xarxes civils transnacionals.

Sovint s'ha confós el concepte de *societat civil global* amb ONG. No s'hi ha de confondre, però: les ONG constitueixen una part important de la societat civil global, però la característica principal és que s'articula per mitjà de xarxes civils transnacionals (Keck i Sikkink, 1998).

El paper que exerceixen en les xarxes civils transnacionals és fonamental: per la capacitat econòmica i financera que tenen, són les que impulsen, lideren i dirigeixen les accions de protesta.

2.4. El paper de les comunitats epistèmiques com a actors diferenciats en la governança global

Tot seguit introduïrem un altre concepte d'anàlisi important en l'estudi de la governança global: *les comunitats epistèmiques*. S'han de diferenciar de la societat civil global perquè la funció que tenen és diferent i està vinculada a la generació i difusió de coneixement.

En la teoria de les relacions internacionals, el paper de les comunitats epistèmiques s'ha analitzat molt des que el 1989 Peter M. Haas n'apuntés la importància en la coordinació política i sobretot en les polítiques internacionals mediambientals.

Les **comunitats epistèmiques** són xarxes de professionals reconeguts pels coneixements i per les capacitats que tenen en una àrea política concreta.

Els membres d'una comunitat epistèmica poden exercir diverses professions, encara que comparteixen un conjunt de pràctiques vinculades a problemes concrets. L'activitat que duen a terme se centra en el coneixement professional, que està dirigit a resoldre aquests problemes (Haas, 1992). A més d'aquests coneixements professionals, els membres de la comunitat comparteixen un conjunt d'opinions que, sovint, són el resultat de les anàlisis i pràctiques que fan i que sens dubte contribueixen a resoldre els problemes en una àrea concreta o que, almenys, consideren que la comunitat internacional es beneficiarà de l'experiència i la feina que aporten (Haas, 1989, 1992, 1997).

Així, doncs, les comunitats epistèmiques obtenen autoritat política gràcies als coneixements experts que tenen. Aquest fet els permet establir molts vincles amb els decisors polítics amb vista a influir en les polítiques públiques globals (Adler i Haas, 1992). En general, les comunitats estan constituïdes de manera independent, i en principi no reben influència d'una autoritat externa o d'un govern.

Respecte a la composició, no hi ha una mida determinada, és a dir, poden ser àmplies o molt petites, de tal manera que fins i tot persones individuals que no són membres de la comunitat hi poden tenir influència. El que sí que s'ha de mantenir, però, és el seu consens sobre la solució als problemes polítics plantejats, ja que si no disminuiria la seva autoritat.

Les comunitats epistèmiques influeixen en la política mitjançant el coneixement expert que ofereixen als decisors polítics, i que aquests decisors necessiten per a poder prendre decisions i dur a terme polítiques públiques, sobretot si es tenen en compte els resultats.

En el context internacional, en les últimes dècades, les comunitats epistèmiques han influït en l'elaboració d'estàndards i de regulacions concrets que poden incidir en la coordinació de la política mundial (Haas, 1997). Les comunitats epistèmiques difonen les seves idees en el context transnacional, en general servint-se dels mitjans de comunicació, i la capacitat d'influència i de cooperació que tenen és directament proporcional a la facilitat amb què són compreses les seves idees. D'altra banda, la força dels acords de cooperació d'aquestes comunitats depèn del poder que hagin desenvolupat en el transcurs de la relació amb les organitzacions internacionals governamentals i els governs. La durada depèn, així mateix, de la capacitat que mostri cada comunitat a l'hora de mantenir el poder que té i d'expandir-lo.

La contribució més important de les comunitats epistèmiques resideix en la **coordinació de la política internacional** (Haas, 1997).

Referències bibliogràfiques

P. M. Haas (1989). "Do Regimes Matter? Epistemic Communities and Mediterranean Pollution Control". *International Organization* (vol. 43, núm. 3, pàg. 377-405).

P. M. Haas (1992). "Epistemic Communities and International Polity Coordination". *International Organization* (vol. 46, núm. 1, pàg. 1-35).

P. M. Haas (1997). "Introduction: Epistemic Communities and International policy coordination". A: P. M. Haas (ed.). *Knowledge, Power and International policy coordination* (pàg. 3-19). Columbia, CS: University of South Carolina Press.

E. Adler; P. M. Haas (1992). "Conclusion: Epistemic Communities, World Order and the creation of a reflective research program". *International Organization* (vol. 46, pàg. 367-390).

Les comunitats epistèmiques ajuden, comunament, en temes de naturalesa tecnològica i científica. Guien i donen suport a processos de presa de decisions polítiques respecte a regulacions, normes i institucions en una àrea internacional que s'està institucionalitzant, sobretot en l'àmbit dels règims internacionals. A més, les comunitats epistèmiques són una de les principals fonts d'innovació en la política mundial. Interpreten un paper d'influència i de coordinació política de manera directa o indirecta, difonent les seves idees i influint en les posicions adoptades. En aquest sentit, cal recordar que l'evolució política consta de quatre etapes:

- innovació política,
- difusió,
- selecció i
- persistència.

Mitjançant diferents estratègies, sia delimitant les controvèrsies polítiques entorn d'un tema, sia definint els interessos estatals o establint els estàndards epistèmics, poden aportar la solució més adequada als problemes mundials.

En pocs anys han sorgit diverses i importants comunitats epistèmiques arreu del planeta que han influït en les transformacions dels processos de presa de decisions polítiques gràcies al fet que han aconseguit persuadir els decisors polítics dels seus punts de vista. Entre els exemples més importants hi ha la influència que van tenir en la signatura del Tractat de No-prolifерació d'Armes Nuclears i en el control d'armaments durant la guerra freda. Un altre espai d'àmplia influència de les comunitats epistèmiques és la regulació global mediambiental i el canvi climàtic, i també el dels mercats globals, en el qual s'està estudiant la influència de les comunitats epistèmiques en la reducció aranzelària prevista pel GATT i l'OMC.

Pel que fa al paper de les comunitats epistèmiques en les relacions internacionals, Braithwaite i Drahos (2000) demostren la importància que tenen en el desenvolupament de les noves regulacions empresarials globals que han sorgit en les últimes dècades. Són comunitats formades per professionals, auditors, enginyers, directius empresarials, tècnics d'organitzacions internacionals governamentals, etc., que s'han reunint de manera regular en les ciutats més globalitzades del món (Londres, París, Nova York, Brussel·les, Washington), els membres de les quals formen part, alhora, de la classe laboral més globalitzada. Unes comunitats amb un coneixement expert sobre les necessitats i el funcionament dels mercats i els instruments financers, els mercats de les telecomunicacions i electrònics, el transport aeri o marítim, els drets de propietat, l'agricultura i la reducció aranzelària.

Els autors de la recerca han entrevistat més de cinc-cents líders empresarials, professionals globals i representants governamentals, tant perquè els expliquessin els seus casos com per analitzar de quina manera ha sorgit la regulació global entorn de temes com la propietat, la regulació financera, els mercats de

Reducció aranzelària

En aquest sentit, sense la influència de la comunitat epistèmica d'enginyers coneixedors de la necessitat de coordinar internacionalment els equips i els estàndards de telecomunicació, aquest règim internacional no s'hauria desenvolupat d'acord amb els tractats actuals (Adler i Haas, 1992, pàg. 377).

Referència bibliogràfica

John Braithwaite; P. Drahos (2000). *Global Business Regulation*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

valors, els instruments financers, els estàndards mediambientals, de salut, de seguretat laboral i d'alimentació, les telecomunicacions, el tràfic de droga, o la logística i el comerç marítim, terrestre i aeri.

2.5. La societat civil i l'estudi de la governança global

Com hem vist, en els últims anys la literatura sobre governança global ha centrat l'atenció en la participació de grups i xarxes d'activistes socials i d'organitzacions de la societat civil global en la defensa dels drets humans, socials i mediambientals (Keck i Sikkink, 1998), com a autoritats en l'esfera global.

En aquest camp, sorgeixen recerques que expliquen com les xarxes de la societat civil han estat capaces d'incorporar nous temes i mecanismes de governança en l'agenda econòmica i política internacional (Keck i Sikkink, 1998). Aquests estudis confirmen, així mateix, que les xarxes d'activisme de la societat civil global s'han organitzat arreu del planeta, han generat xarxes i coalicions transnacionals que responen a crisis concretes i tenen com a objectiu influir en els decisors polítics per canviar les polítiques governamentals multilaterals (Tarrow, 2005).

En aquest sentit, els estudis mostren que, en l'última dècada, aquestes xarxes han pressionat els governs i les organitzacions internacionals governamentals amb l'objectiu d'incorporar una varietat de temes (de justícia social i mediambiental) en el marc de la regulació multilateral i en els programes de les organitzacions internacionals governamentals, com el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial o l'Organització Mundial del Comerç (Stone, 2002; Lipschutz, 2005). Al mateix temps, les xarxes de la societat civil global han influït en els últims anys en les Nacions Unides perquè s'incorporin noves lleis al dret internacional públic en qüestions socials i mediambientals (Batliwala i Brown, 2006; Edwards i Gaventa, 2001).

Referències bibliogràfiques

S. Batliwala; L. Brown (2006). *Transnational civil society: An introduction*. Bloomfield: Kumarian.

M. Edwards; J. Gaventa (eds.) (2001). *Global citizen action*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

R. D. Lipschutz (2005). *Globalization, governmentality and global politics: Regulation for the rest of us?* Londres: Routledge.

D. Stone (2002). "Global knowledge networks' special edition". *Global Networks* (vol. 2, núm. 1, pàg. 1-93). Guest Editor.

En aquest context, les xarxes d'activisme transnacional també han incidit en les organitzacions internacionals governamentals i en els governs exigint nous marcs més justos per a la regulació del comerç internacional i la inversió es-

Referència bibliogràfica

S. Tarrow (2005). *The new transnational activism*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

Referència bibliogràfica

R. Cohen; S. Rai (eds.) (2000). *Global social movements*. Londres: Athlone.

trangera, amb l'objectiu d'establir un sistema de control públic de l'actuació i les responsabilitats de les empreses transnacionals (Keck i Sikkink, 1998; Cohen i Rai, 2000).

Alguns d'aquests estudis (Bendell, 2004; Levy i Newell, 2005; Lipschutz, 2005; Utting, 2002) assenyalen la importància que ha aconseguit en la política mundial la nova agenda política que ha sorgit gràcies a la pressió de les xarxes d'activisme social sobre les empreses, entorn de temes com la defensa dels drets humans o el medi ambient. Algun d'aquests autors, com Bendell (2004), apunta que aquesta pressió sobre les empreses ha aconseguit canviar el paper que tenen en la governança global.

Referències bibliogràfiques

J. Bendell (2004). *In our power: The civilization of globalization*. Sheffield, Londres: Greenleaf Publishing.

D. Levy; P. Newell (eds.) (2005). *The business of global environmental governance*. Cambridge, MA: MIT Press.

P. Utting (2002). "Regulating business via multistakeholder initiatives: a preliminary assessment". A: R. Jenkins; P. Utting; R. A. Pino (eds.). *Voluntary approaches to corporate social responsibility: Readings and a resource guide* (pàg. 61-130). Ginebra: NGLS / United Nations Research Institute for Social Development.

Aquesta expansió de nous temes d'anàlisi entorn de les relacions internacionals i l'economia política internacional ha generat discussions controvertides entre els acadèmics, ja que en molts casos ha comportat una revisió crítica de les perspectives tradicionals de la disciplina sobre la governació mundial. No obstant això, es pot veure que la literatura sobre governança global no està desvinculada de perspectives teòriques que ja eren en l'estudi de les relacions internacionals. En aquest sentit, l'estudi analític de la governança global recull, actualitza i àmplia diferents aproximacions, sobretot la teoria de règims internacionals i l'estudi del multilateralisme institucional.

En primer lloc, una de les esferes més importants d'estudi està vinculada amb el desenvolupament dels règims internacionals i la transformació del sistema multilateral de les Nacions Unides.

L'objecte d'estudi de la governança global no difereix del que tenen els autors que analitzen la construcció dels règims internacionals. Una de les diferències més significatives està en l'amplitud de l'anàlisi. La teoria de règims s'ha centrat tradicionalment en l'anàlisi d'àrees concretes dins d'espais de la governació mundial, i ha enfocat l'estudi a l'anàlisi dels acords constitutius, les normes, els actors i la formalització dels règims internacionals (Krasner, 1983). En aquest sentit, els autors que analitzen els règims internacionals s'han preocupat d'observar com han estat institucionalitzats, n'han explorat l'amplitud geogràfica i han analitzat les solucions que han anat imposant als problemes polítics específics.

En canvi, la recent literatura sobre governança global no solament analitza els marcs concrets, sinó que ha dirigit l'interès a l'anàlisi del sistema global de governança. De manera innovadora, la literatura sobre governança global té com a objecte d'estudi el canvi global com a marc sistemàtic (Whitman, 2005; Sinclair, 2004). L'objectiu d'aquesta literatura és analitzar els problemes que afecten la comunitat global (Held i McGrew, 2002; Fuchs, 2005). En comptes de centrar-se solament en un tema concret, el focus d'atenció s'ha ampliat a fi d'incloure l'estudi dels diferents règims internacionals de manera interrelacionada, com ara els vincles entre el règim internacional econòmic, el de medi ambient, el de drets humans, el de seguretat i d'altres (Levy i Newell, 2005; Sinclair, 2004). En moltes ocasions, la literatura sobre governança global estudia conjuntament diferents àrees, mecanismes i iniciatives integrant-les com un sistema global de governança complexa i interrelacionada, semblant a un trencaclosques (Whitman, 2005).

Referències bibliogràfiques

D. Fuchs (2005). "Understanding business power in global governance". *Internationale Politische Ökonomie* (vol. 1). Baden-Baden: Nomos.

D. Held; A. McGrew (2002). "Introduction". *Governing globalization* (pàg. 1-24). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

T. J. Sinclair (2004). *Global Governance: Critical Concepts in Political Science* (4 vol.). Londres: Routledge.

J. Whitman (2005). *The limits of global governance*. Oxon: Routledge.

És important destacar que una part important de la literatura recent sobre la governança global ha incidit de manera especial en l'estudi de la pràctica internacional sobre el medi ambient com una de les esferes paradigmàtiques en què ha emergit la governança global (Levy i Newell, 2005; Newell, 2000, 2005; Kolk i Levy, 2001). Això es deu sobretot al fet que és, precisament, en l'àmbit de la governança global del medi ambient on conflueixen de manera molt més rellevant els elements principals que caracteritzen en general els espais de governança global:

- la participació formal o informal dels actors no estatals, sobretot les ONG mediambientals;
- el desenvolupament de xarxes polítiques públiques globals coordinades entre actors públics i privats, i
- l'emergència de projectes de partenariat publicoprivats i xarxes *multistakeholder*, en els quals participen sobretot empreses, agències privades i ONG.

Així, doncs, s'ha ampliat la visió que hi havia sobre els règims internacionals, l'anàlisi dels quals se centrava més en àrees concretes que tenien a veure amb l'ordre, l'estabilitat i les solucions tècniques als problemes polítics impulsades pels estats (Levy i Newell, 2005).

Referències bibliogràfiques

A. Kolk; D. Levy (2001). "Winds of change: corporate strategy, climate change and oil multinationals". *European Management Journal* (vol. 19, núm. 5, pàg. 501-509).

P. Newell (2000). *Climate for change: Non-state actors and the global politics of the greenhouse*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

En general, la literatura sobre la governança global també s'ha nodrit de l'estudi de les organitzacions internacionals governamentals i del multilateralisme institucional (Woods, 2002). També ha recollit altres àmbits, com el de l'anàlisi de les polítiques públiques en la ciència política (Reinicke, 1998). A més, una part important ha analitzat la governança en xarxes en el marc de la Unió Europea i la governança multinivell. Es tracta d'una àrea que ha aportat importants avenços teòrics, amb l'adopció de nous enfocaments d'anàlisi sobre la presa de decisions que han tingut en compte la participació d'una gran diversitat d'actors no estatals en esferes multinivell (Koenig-Archibugi, 2002; Held i McGrew, 2002; Rosenau, 1999, 2002; Scholte, 2005). Així, doncs, la literatura sobre governança global avança en l'anàlisi de la complexitat dels actors, mecanismes i nivells de govern i regulació en la política mundial contemporània (Dingwerth i Pattberg, 2006; Whitman, 2005).

Referències bibliogràfiques

K. Dingwerth; P. Pattberg (2006). "Global governance as a perspective on world politics". *Global Governance* (vol. 12, núm. 2, pàg. 185-203). Londres: Routledge

M. Koenig-Archibugi (2002). "Mapping global governance". A: D. Held; A. McGrew (eds.). *Governing globalization* (pàg. 46-69). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

W. H. Reinicke (1998). *Global public policy. Governing without government*. Washington D. C.: Brookings Institution Press.

J. N. Rosenau (1999). "Towards an ontology for global governance". A: M. Hewson; T. J. Sinclair (eds.). *Approaches to global governance theory* (pàg. 287-301). Albany, Nova York: SUNY Press.

J. A. Scholte (2005). *Globalization: A critical introduction* (2a. ed.). Basingstoke: Palgrave MacMillan.

N. Woods (2002). "Global governance and the role of institutions". A: D. Held; A. McGrew (eds.). *Governing globalization* (pàg. 25-45). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

En segon lloc, l'estudi de l'evolució de la governança global ha generat una segona reflexió, més ontològica i normativa, entorn de la política mundial, que posa l'accent en el sorgiment de nous reptes ètics a què s'enfronta la humanitat com a comunitat global.

Hi ha diversos autors que reflexionen sobre la seguretat humana, els riscos globals i la sostenibilitat planetària, tot plegat interrelacionat (Held, 2004; Held i Koenig-Archibugi, 2003, 2005). Sostenen que, des del punt de vista normatiu, la governança global està del tot vinculada a la importància del govern i desenvolupament de noves formes de regulació dels sistemes globals complexos i interdependents, dels quals depèn la supervivència de la civilització humana (Held i altres, 1999; Sinclair, 2004; Whitman, 2005). La majoria de les recerques volen endinsar-se a analitzar la governança com un procés d'adaptació organitzativa als processos de canvi en la vida política mundial (Whitman, 2005). Si es busca un mínim comú denominador, cal fixar-se en el fet que la literatura científica destaca l'augment de la complexitat dels reptes que superen l'espai nacional i intergovernamental, i assenyala la importància que té que es desenvolupin en un àmbit geogràfic planetari, que pot ser de caràcter internacional, supraregional o transnacional, i que afecten els processos de democratització (Grugel, 2003).

Referències bibliogràfiques

D. Held (2004). *Global covenant: The social democratic alternative to the Washington consensus*. Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

D. Held; M. Koenig-Archibugi (eds.) (2003). *Taming globalization: Frontiers of governance*. Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

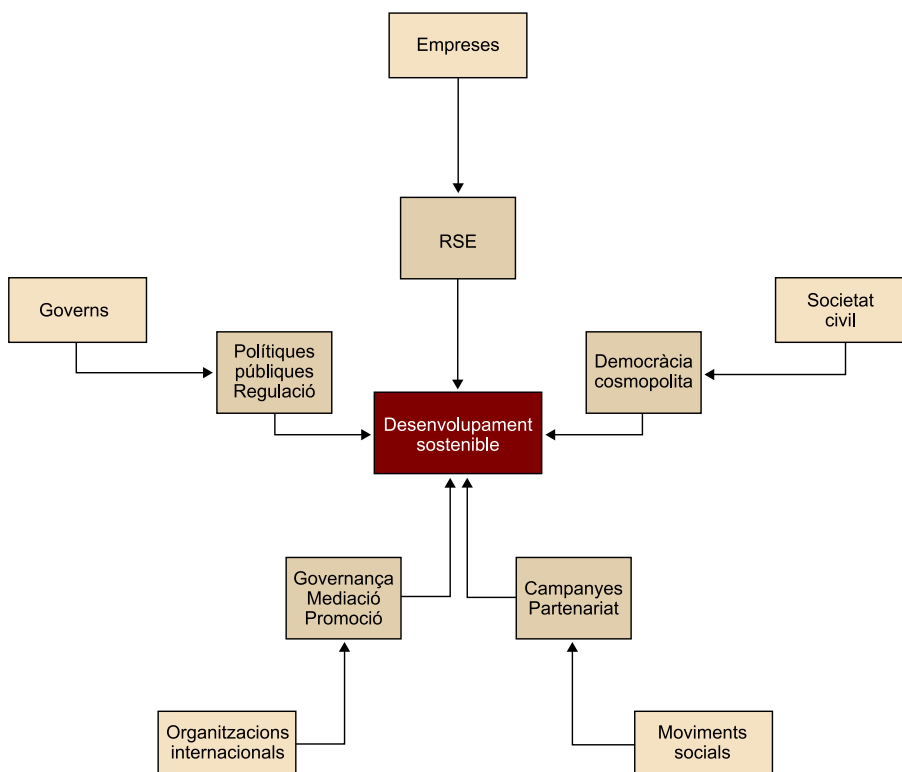
D. Held; M. Koenig-Archibugi (eds.) (2005). *Global governance and public accountability*. Oxford: Blackwell.

J. Grugel (2003). "Democratization Studies: globalization Governance and Citizenship". *Government and Opposition* (vol. 32, núm. 2, pàg. 239-265).

3. La confluència d'actors en el marc de la governança global i l'estudi dels mecanismes de governança global

En els últims anys, hem vist que tant l'estat nació com la societat civil global i les empreses participen en el desenvolupament de nous marcs de governança global. Un espai en què es pot veure aquesta col·laboració és el marc del desenvolupament sostenible i de la gestió del canvi climàtic, que ha esdevingut un objectiu fonamental de l'agenda política global. En les dècades anteriors, aquest tema va entrar en l'agenda política intergovernamental impulsat per la pressió de la societat civil global. Avui dia, ha entrat en l'agenda política privada transnacional com a resultat de la relació entre els estats nació i les seves xarxes, les organitzacions intergovernamentals, les empreses i les xarxes de la societat civil global.

L'aportació dels diferents actors al desenvolupament sostenible

Font: elaboració pròpia

Cadascun dels agents polítics i socials adopta diferents estratègies en relació amb la promoció del desenvolupament sostenible i el canvi climàtic. Els governs impulsen polítiques públiques, aproven acords multilaterals, adopten regulacions pertinents i lideren, per exemple, el desenvolupament d'un comportament responsable i sostenible. La societat civil ha estat un dels grans impulsors d'aquest nou model de desenvolupament i ha contribuït als valors de democràcia cosmopolita posant en marxa iniciatives de denúncia i pressió i promovent els nous valors socials de responsabilitat i sostenibilitat. Avui dia,

els moviments socials duen a terme projectes concrets, campanyes públiques, campanyes de pressió i partenariats; i les organitzacions internacionals governamentals aporten marcs de promoció, mediació i coregulació en l'esfera internacional i influeixen en la presa de decisions polítiques intergovernamentals transnacionals. Les organitzacions internacionals governamentals han exercit un paper fonamental en la promoció d'acords multilaterals que impulsin polítiques governamentals.

Un dels impulsos més importants s'ha donat en el context de les Nacions Unides, en les successives conferències sobre el medi ambient i desenvolupament de 1992, de 1997 i del 2002. En la conferència celebrada a Rio de Janeiro el 1992 es va aprovar la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient, en la qual s'integra el Protocol de Kyoto, el Programa 21, la Declaració de Rio sobre Medi Ambient i Desenvolupament (es defineixen els drets i deures dels estats), la Declaració de Principis sobre els Boscos, i les convencions sobre el canvi climàtic, la diversitat biològica i la desertificació.

L'objectiu d'aquest apartat és elaborar un mapa dels instruments de governança global que permeti entendre la "complexa arquitectura de governança global" (Koenig-Archibugi, 2002, pàg. 60), per a aplicar-lo després a l'anàlisi dels mecanismes que impulsen les xarxes d'activisme civil transnacional, les empreses i els estats nació.

Els **mecanismes de governança** són interaccions entre diferents actors que tenen, malgrat això, objectius comuns i es donen en una gran diversitat de formes institucionals.

Per a poder entendre'ls, és important adoptar una perspectiva pròpia que permeti fer-ne la classificació.

La proposta està elaborada a partir de la revisió de la literatura específica (Held i McGrew, 2002; Koenig-Archibugi, 2002; Rosenau, 2002; Sinclair, 2004), que té en compte sis elements bàsics:

- La naturalesa dels actors que estan implicats en la creació d'aquests mecanismes.
- El grau de formalització i d'institucionalització d'aquests mecanismes.
- La delegació en la implementació dels instruments de governança i la creació d'organitzacions *ad hoc*.
- La tipologia dels instruments jurídics que s'estableixen i el caràcter vinculant o voluntari dels mecanismes.

Referència bibliogràfica

M. Koenig-Archibugi (2002). "Mapping global governance". A: D. Held; A. McGrew (eds.). *Governing globalization* (pàg. 46-69). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

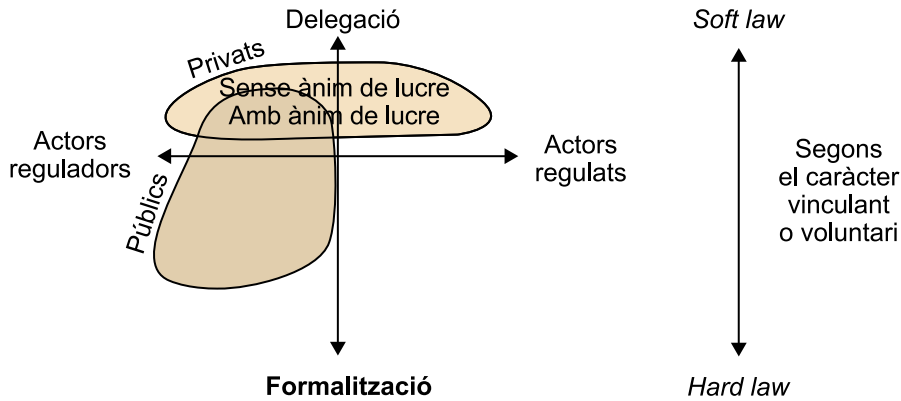
Referències bibliogràfiques

D. Held; A. McGrew (2002). "Introduction". *Governing globalization* (pàg. 1-24). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

J. N. Rosenau (2002). "Governance in a new global order". A: D. Held; A. McGrew (eds.). *Governing globalization. Power, authority and global governance* (pàg. 70-86). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

- El grau de participació i d'inclusió dels actors: si són molt amplis o, en canvi, restringits, i si els creadors també són receptors.
- La complexitat i interrelació entre els mecanismes de governació existents.

Elements de classificació dels mecanismes de governança global

Font: elaboració pròpia

3.1. La naturalesa dels actors

Per a poder adoptar una aproximació analítica dels mecanismes de governança, és fonamental considerar la naturalesa dels actors que participen en el desenvolupament d'aquests instruments. Els actors poden ser de dues categories: **autoritats públiques** i **autoritats privades**. Les privades, alhora, se subdivideixen en autoritats privades amb ànim de lucre i sense ànim de lucre. Tenint en compte la diversitat d'actors que participen en el desenvolupament de mecanismes de governança global, es poden classificar els següents:

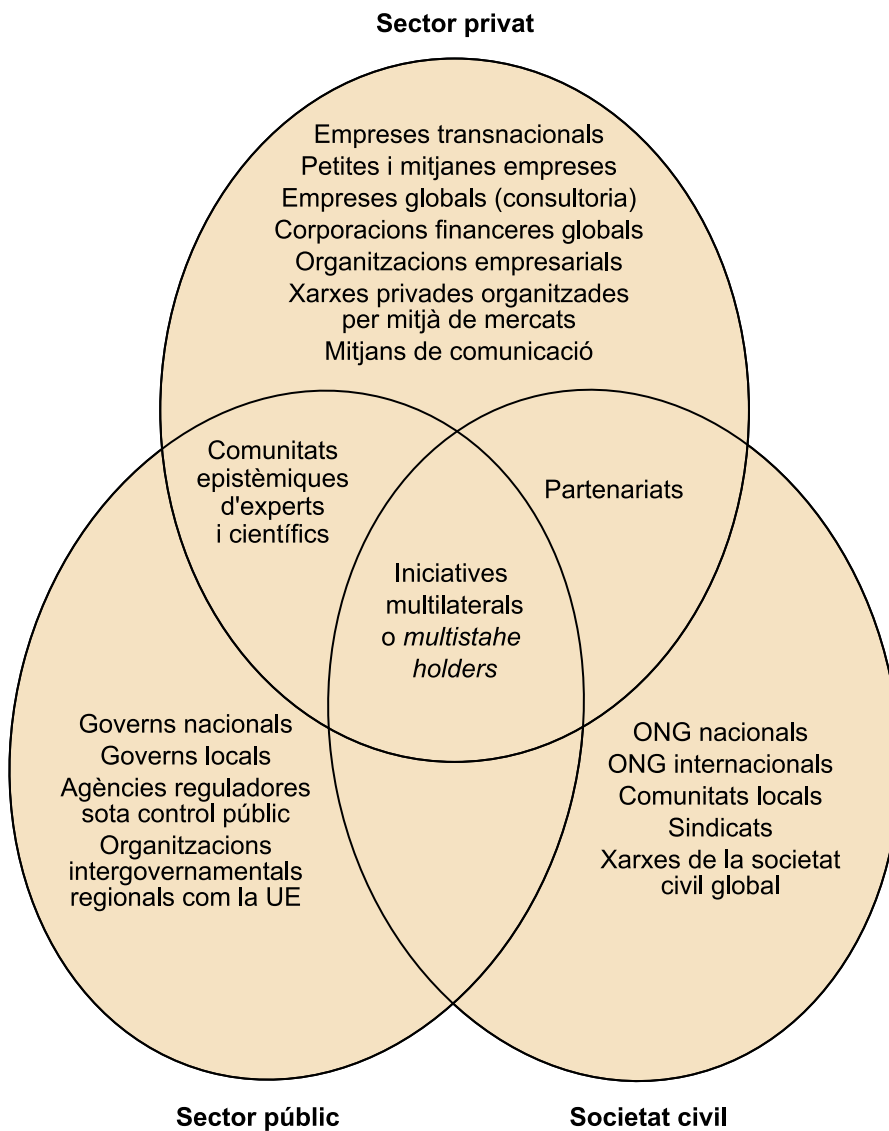
- Governos.
- Autoritats públiques subestamentals o transregionals.
- Organitzacions internacionals governamentals.
- Agències creades sota control i impuls públic, però que tenen autonomia respecte als governos, com ara els bancs centrals, les autoritats reguladores dels mercats financers i de telecomunicacions i els membres del sistema judicial.
- Empreses transnacionals.
- Firmes globals (auditories, consultories) i corporacions financeres transnacionals.
- Comunitats epistèmiques d'experts i de científics.

Nota

Hem allargat la classificació de les categories d'actors de Rosenau (2002, pàg. 80), ja que es considera una tipologia oberta que es pot ampliar en el futur.

- Xarxes privades organitzades per mitjà de mercats amb estructura formal o informal.
- Organitzacions amb ànim de lucre, però amb objectius il·lícits, com és el cas de les màfies.
- Mitjans de comunicació.
- Organitzacions no governamentals.
- Sindicats.
- Xarxes de la societat civil global.

Classificació dels actors que participen en la governança global segons la seva naturalesa

Font: elaboració pròpia

Alhora, es poden agrupar en tres sectors: el sector públic (governos o representants governamentals), el sector privat i la societat civil. Les **autoritats públiques** estan reconegudes com a autoritats legítimes en la mesura que tenen la

representació política de tota la ciutadania, almenys quan són triades democràticament. El sector privat i les organitzacions de la societat civil no tenen aquest caràcter de representació pública i democràtica. Els **actors privats** responen davant els seus membres, que els han creat amb un objectiu o uns objectius concrets. Aquests actors privats, a diferència de les autoritats públiques, solen tenir interessos concrets, no generals, privats i amb ànim de lucre: les empreses responen davant els seus propietaris, que són els accionistes.

En el cas de les **organitzacions de la societat civil**, tampoc no representen el conjunt de la societat, ni tenen un caràcter polític legítim i general. Estan formades sobretot per ONG i fundacions privades. Les ONG només es deuen als seus membres o socis, i això depèn de la dimensió i implementació que tinguin en el territori i en la societat. A diferència de les empreses, no tenen ànim de lucre i es caracteritzen per la diversitat dels objectius. En alguns casos, persegueixen el bé públic comú, com la defensa dels drets humans, de la vida o dels recursos del planeta. En molts altres casos, però, es constitueixen amb l'únic objectiu d'un grup privat en particular, la defensa dels interessos de comunitats reduïdes o de temes o aficions concrets.

Un aspecte important d'aquesta dimensió és la naturalesa de la interacció; és a dir, fins a quin punt col·laboren en els acords els actors de diferent naturalesa.

Una de les característiques dels nous instruments de governança global és la proliferació d'aquells en què hi ha una clara cooperació entre actors de diferent naturalesa, sobretot entre actors públics i privats, o bé entre els actors privats mateixos, tant si són amb ànim de lucre com sense.

Malgrat tot, els principals acords de governança estan elaborats per actors públics. Es tracta sobretot d'acords intergovernamentals o entre les agències estatals.

Des d'aquest punt de vista, els mecanismes de governança formen part d'un continu en què es poden distingir les categories següents:

- Els mecanismes públics elaborats pels governs sense participació dels actors privats.
- Els mecanismes públics dels governs a què tenen accés els actors privats, amb un paper consultiu o d'ONG o empreses.
- Els mecanismes publicoprivats, com els partenariats.

- Els mecanismes *multistakeholder* en què participen governs, organitzacions internacionals governamentals, empreses i organitzacions de la societat civil.
- Els mecanismes privats en què participen les empreses i organitzacions de cooperació interempresarial –en aquest cas seria autoregulació.
- Els mecanismes privats en què participen empreses i organitzacions de la societat civil.

Cal apuntar que els mecanismes de governança privada poden tenir supervisió pública o no.

D'aquesta classificació en deriva una de caràcter tipològic:

- **Instruments públics:** en cas que participin actors públics.
- **Instruments publicoprivats:** en cas que participin actors públics i privats en coordinació i consens.
- **Instruments privats:** en cas que participin actors privats amb ànim de lucre o sense, també en coordinació i consens.
- **Instruments *multistakeholder*:** en cas que participin actors públics i privats en coordinació i consens, sense que n'hi hagi cap que sigui hegemònic.

3.2. Grau de formalització i institucionalització

A més de la naturalesa dels actors és important determinar el grau de formalització i d'institucionalització dels mecanismes de governació. Els mecanismes poden tenir tres categories: **formal, informal i mixt** (barreja entre formal i informal). Aquest fet comporta una gran varietat de formes institucionals. Aquesta diversitat es basa en elements estructurals que, alhora, permeten entendre l'emergència d'aquests instruments. S'ha de tenir en compte el paper de les autoritats públiques i privades i el de les comunitats epistèmiques, que basen el seu poder en el coneixement tècnic; la viabilitat d'aquests instruments, la capacitat d'ús de recursos financers i l'existència de mecanismes d'aplicació¹ i la normació i el compliment² de les normes.

⁽¹⁾En anglès, *enforcement*.

⁽²⁾En anglès, *compliance*.

Per a poder desenvolupar aquesta tipologia es recull la classificació de Rosenau (2002), que té en compte la formalitat i institucionalització d'aquests mecanismes. Estableix una tipologia basada en dos eixos. En l'eix horitzontal elabora la classificació dels processos segons la complexitat i l'extensió que tenen, i hi inclou el grau en què flueix l'autoritat, sia en direcció vertical o horitzontal.

De tot això en resulta una classificació dels mecanismes en dos apartats: **mecanismes unidireccionals (*up or down*)** i **multidireccionals**. En l'eix vertical estableix la classificació de les estructures en tres apartats segons el grau en què està formalitzada o no l'autoritat. De l'encreuament entre tots dos eixos en resulten sis tipus de mecanismes de governança (vegeu la taula següent).

Tipologia dels instruments de governança global

		Processos (tipus de col·lectivitats involucrades)	
		Unidireccional (vertical o horitzontal)	Multidireccional (vertical i horitzontal)
Estructures	Formal	Governança <i>top-down</i> Governs, TNC i OGI	Governança per xarxes Governs, OGI, ONG, ONGI
	Informal	Governança <i>bottom-up</i> Mitjans públics, ONG, ONGI	Governança <i>al costat</i> ONG, ONGI, governs
	Barreja de formal i informal	Governança per mercat Governs, OGI, elits	Governança <i>mobius-web</i> Governs, elits, mitjans de comunicació, TNC, OGI, ONG, ONGI

Font: Rosenau (2002, pàg. 81)

D'aquesta classificació en deriva l'existència d'una diversa tipologia d'instruments:

- Els **mecanismes de governança per govern**, com a espais de governança formals creats pels governs, de vegades en col·laboració amb organitzacions intergovernamentals i amb les empreses transnacionals.
- Els **mecanismes de governança sense govern**, com a espais de governança informals que s'estableixen entre mitjans de comunicació i ONG (nacionals o internacionals).
- Els **mecanismes de governança per mercat**, com a espais de governança formals i informals creats tant per governs com per ONG internacionals, elits, mercats, mitjans de comunicació i empreses transnacionals.
- Els **mecanismes de governança per xarxes**, com a espais de governança formals creats pels governs, les organitzacions internacionals governamentals, les ONG (nacionals i internacionals) i les aliances empresarials.
- Els **mecanismes de governança *al costat de***, com a espais de governança informals sorgits de la interacció d'ONG (nacionals i internacionals) i governs.
- Els **mecanismes de governança *mobius-web***, com a espais de governança formals i informals creats per governs, elits, mitjans de comunicació, empreses, organitzacions internacionals governamentals i ONG (nacionals i internacionals).

D'aquesta matriu ens interessa destacar l'existència de mecanismes de governança per mercat, la governança per xarxes i la governança *mobius-web*. Els de governança per mercat integren els mecanismes que deriven de fluxos informals horitzontals d'autoritat privada (entre empreses), en què els intercanvis econòmics s'esdevenen en el marc de mecanismes de regulació formal. Els de governança per xarxes integren mecanismes que es desenvolupen mitjançant la negociació entre actors formals i iguals o col·lectius organitzats formalment (entre governs, aliances empresarials, o entre ONG i ONGI). I els de governança *mobius-web* sorgeixen arran d'interaccions de xarxes entre diferents nivells d'empreses transnacionals, ONGI, ONG, OGI, estats, elits i mitjans de comunicació, i constitueixen una estructura híbrida en què les dinàmiques de governança se sobreposen en diferents nivells com a formes singulars o de procés de xarxes. Aquests tres mecanismes els trobem en l'RSE.

3.3. Delegació, tipologia jurídica i grau de participació

Un altre aspecte important és la delegació en la implementació dels mecanismes de governança. Els mecanismes de governança, sia públics o privats, poden haver estat formalitzats per l'impuls d'una estructura o organització *ad hoc*, que té l'objectiu d'implementar i aplicar les funcions pertinents d'aquests mecanismes de governança. En aquest cas, els actors que han creat l'instrument en poden haver delegat l'aplicació a una altra organització. En aquest àmbit de delegació, hi ha un continu que va des dels règims internacionals on totes les polítiques es decideixen amb negociacions col·lectives i són implementades pels actors participants mateixos (per exemple, el règim de medi ambient en l'aspecte derivat del Protocol de Mont-real, sobre la protecció de la capa d'ozó, de 1987), fins als mecanismes en què les funcions legislatives, executives i judicials són desenvolupades per agències supranacionals autònomes (com és el cas de la UE) (Koenig-Archibugi, 2002, pàg. 51).

Aquest àmbit de delegació també incorpora diferents aspectes. D'entrada es pot analitzar quines funcions es deleguen:

- La **delegació legislativa**, que es dóna quan es deleguen funcions de regulació i d'elaboració de les polítiques.
- La **delegació executiva**, que es dóna quan es deleguen funcions d'implementació de polítiques o regulacions.
- La **delegació judicial**, que es dóna quan es deleguen funcions de resolució de conflictes.

També cal analitzar la independència que té l'agent o organització *ad hoc* sobre els actors principals que han elaborat el mecanisme de governança. És a dir, s'han d'analitzar els marcs de competència, d'autonomia i de discreció.

Alhora, és important analitzar l'instrument segons la naturalesa jurídica que té. En aquest sentit, es comprova si es tracta d'instruments gaire normats basats en *hard law* o bé si es tracta d'instruments que integren aspectes de baixa normació o d'acceptació voluntària, anomenats *de soft law*. Entre els instruments de governança global generats en les últimes dècades destaca la importància dels instruments de baixa normació. Aquest tipus d'instruments responen al paper polític que han assumit els estats en les esferes transnacionals en un ordre econòmic neoliberal, en el qual s'ha renunciat al desenvolupament d'instruments jurídics coercitius.

Entre altres dimensions institucionals d'aquests mecanismes que s'han de tenir en compte destaca la importància de l'existència de mecanismes d'aplicació, supervisió, seguiment i control jurídic d'aquestes normes.

Finalment, és important analitzar la participació dels actors. Cal tenir en compte dos elements:

- 1) **L'amplitud dels actors;** és a dir, si es tracta d'un mecanisme de governança en què participa un conjunt ampli d'actors que prenen decisions.
- 2) **La relació entre els participants en el disseny del mecanisme i els actors afectats o receptors;** és a dir, si es tracta d'actors que són alhora creadors i destinataris dels mecanismes.

En algunes àrees de governança global, la capacitat de prendre decisions la poden compartir diferents actors afectats pel resultat de la implementació, mentre que en altres casos la presa de decisions es pot concentrar en els actors que han elaborat els mecanismes de governació.

Aquesta dimensió també incorpora dos aspectes:

- 1) **L'accés a la presa de decisions;** és a dir, quina proporció sobre la presa de decisió correspon a cadascun dels actors afectats per un nou instrument de governança.
- 2) **El poder d'influència dels actors;** és a dir, com es distribueix la seva influència en la determinació del contingut de les regulacions, les normatives o els estàndards desenvolupats pels mecanismes.

Com exposa Koenig-Archibugi (2002, pàg. 52), la participació és un continu, però a l'hora d'analitzar aquesta dimensió pot ser útil distingir entre la presa de decisions unilateral, bilateral o multilateral. La multilateralitat obre la porta a la participació de diferents actors, fet que en RSE ha generat instruments de regulació *multistakeholder*.

Vegeu també

Els arguments que hem exposat els desenvolupem d'una manera més àmplia en l'apartat "El paper de la societat civil global en la política mundial: xarxes d'activisme transnacional" d'aquest mòdul.

3.4. Complexitat o interrelació dels mecanismes existents

Tenint en compte la classificació dels mecanismes de governança global que hem exposat més amunt podem dir que la característica més important dels nous instruments de regulació transnacional és la **complexitat** i **interrelació** entre els mecanismes existents (Koenig-Archibugi, 2002).

En aquest sentit, cal destacar que els mecanismes de governança no actuen com a elements separats, sinó que interactuen amb altres mecanismes de govern de manera cada vegada més complexa i interrelacionada. Per a poder analitzar la complexitat d'aquestes arquitectures de governança, Koenig-Archibugi adopta una classificació dels mecanismes de governança a partir d'una classificació prèvia de Young (1999) sobre els règims internacionals. En aquesta classificació, destaca que hi ha acords d'interrelació que es poden aplicar a la classificació dels instruments de governança global, cosa que permet entendre'n més bé la complexitat:

1) **Acords integrats.** La creació i la tasca de nombrosos mecanismes depenen de l'existència d'un ampli conjunt de principis i normes constitutius que pre-determinen qui són els membres potencials, les normes bàsiques i les interaccions que tenen.

2) **Acords niu.** La creació d'alguns mecanismes específics de governança s'integren en el marc d'altres mecanismes més amplis que tracten dels mateixos temes a una escala més general.

Acords niu

Un exemple visible és la relació entre les Nacions Unides i les seves agències i organismes, com PNUD o Unicef. Un altre exemple d'aquestes relacions es pot donar entre l'OMC i l'APEC, ja que totes dues organitzacions tenen com a objectiu liberalitzar les relacions comercials.

3) **Acords de grup.** És el cas dels mecanismes de governança que estan vinculats de manera no jeràrquica per a millorar les seves capacitats de resolució de problemes³. N'hi ha exemples importants en els mercats financers globals, en què hi ha conglomerats que agrupen mecanismes de governació de temes concrets (*bank lending, securities, derivatives, insurance*).

Acords de grup

Aquest procés ha comportat que s'agrupin diferents mecanismes de governança. En aquest cas, la Basel Committee on Banking Supervision i la International Association of Insurance Supervisors han format un nou Joint Forum on Financial Conglomerates, amb l'objectiu d'elaborar una aproximació comuna sobre la regulació d'aquestes entitats.

Referència bibliogràfica

O. R. Young (1999). *Governance in world affairs*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press.

⁽³⁾En anglès, *problem-solving capacity*.

4) Acords superposats o d'intersecció. En alguns casos, aquests mecanismes de governança tenen un impacte significatiu en el funcionament d'altres mecanismes, encara que hagin estat creats amb objectius molt diversos i els creadors no hagin tingut la voluntat de generar transversalitat.

Acords superposats o d'intersecció

Per exemple, molts dels acords multilaterals mediambientals (Conveni de Basilea, sobre residus perillosos; Convenció sobre el Comerç Internacional d'Espècies Amenaçades; Protocol de Mont-real, relatiu a les substàncies que esgoten la capa d'ozó) inclouen la possibilitat de restriccions en el comerç, cosa que comporta que puguin ser mecanismes útils de control.

5) Acords de competència. Es donen quan aquests mecanismes incorren en competència institucional, si n'hi ha cap que pot incidir en la governació d'algun tema concret que n'afecta un altre. Per exemple, hi ha competència institucional entre mecanismes de governança impulsats per actors públics i privats en l'arbitratge comercial transnacional, quan s'intenta evitar el sistema jurídic nacional. Sovint, les empreses adopten mecanismes d'autoregulació transnacional per evitar regulacions intergovernamentals. D'aquests mecanismes, Koenig-Archibugi (2002) en diu *mecanismes preventius d'autoregulació*.

És el cas del Code on Pharmaceutical Marketing Practices, que va elaborar la International Federation of Pharmaceutical Manufacturers Association per prevenir l'adopció d'una regulació més estricta sobre l'ús i la promoció dels fàrmacs.

4. El moviment antiglobalització i les xarxes d'activisme civil transnacional: la seva relació amb les empreses transnacionals

En les últimes dècades, hem vist emergir un nou eix de relació entre les xarxes de la societat civil global i les empreses que han esdevingut eix catalitzador de nous mecanismes de governança global.

Fa sols tres dècades, la relació entre les xarxes d'activisme civil transnacional i les empreses era totalment de conflicte i denúncia; en els últims anys, però, hem vist emergir nous marcs de col·laboració i partenariat entre aquests dos actors que formen part de la transformació dels mecanismes de governança global.

En aquest apartat, de primer analitzarem el moviment antiglobalització. Després examinarem la relació de la societat civil global amb l'empresa i com hem passat del conflicte al diàleg en espais de governança global com el canvi climàtic, la gestió de l'aigua, la biodiversitat, els drets humans, els drets laborals. En aquest sentit, les xarxes d'activisme civil transnacional han actuat com a impulsors de canvi empresarial i han exercit de vigilants crítics i de col·laboradors.

Durant tot el segle XX, les empreses van adoptar marcs de transnacionalització per mirar d'obtenir el màxim valor per als accionistes i la maximització dels seus beneficis, sense tenir en compte els impactes socials i mediambientals de l'activitat que duïen a terme. Seguint aquesta premissa, no tenien en compte la visió de la societat. No obstant això, l'emergència de la societat civil global en la dècada dels noranta del segle passat i les campanyes de pressió contra les conseqüències de la globalització i les polítiques irresponsables de les empreses han canviat en part la posició d'aquestes empreses.

En les últimes dècades hem vist que la societat civil global liderava i es feia ressò de l'activisme contra l'actitud irresponsable de les empreses i contra els mercats globals.

L'activisme transnacional ha pres consciència d'això i s'ha distribuït en l'opinió pública per mitjà dels canals d'Internet i de les noves tecnologies de la informació i la comunicació global. Tot plegat ha transformat la relació entre l'empresa i les xarxes de la societat civil global, perquè les empreses les han hagudes de tenir en compte.

El canvi d'actitud empresarial té a veure directament amb l'activisme de les xarxes de la societat civil global i les campanyes crítiques contra les empreses. La globalització va comportar que en la dècada dels anys vuitanta del segle passat l'activitat empresarial comencés a mostrar la cara més fosca en sobrevenir diferents crisis mediambientals i socials que van començar a copejar la imatge d'algunes empreses transnacionals. I sobretot van mostrar els límits empresarials en els mercats globals i els impactes mediambientals i socials de l'activitat d'aquestes empreses.

4.1. El moviment antiglobalització

Un dels moments més importants de visibilitat de les **xarxes d'activisme civil transnacional** van ser les manifestacions en contra de la cimera de l'Organització Mundial del Comerç a Seattle el 1999. Les crítiques de les xarxes de cooperació al desenvolupament i al consum i la inversió socialment responsable van confluïr en la dècada de 1990 amb l'aparició de les protestes antiglobalització, dirigides contra les conseqüències negatives de la globalització, les polítiques neoliberals dels governs i l'actitud irresponsable de les empreses transnacionals.

D'aquestes xarxes transnacionals d'activisme transnacional contra la globalització se'n diu **moviment antiglobalització**. Es tracta d'un conjunt ampli de moviments socials format per activistes provinents de diferents corrents polítics, que a la fi del segle XX van convergir en la crítica social a l'anomenat *pensament únic*.

La cimera de l'OMC a Seattle (EUA) l'any 1999 va representar l'acte públic més nombrós i important d'aquest moviment i un marc de presentació per part dels mitjans davant la ciutadania mundial. A Seattle, les xarxes globals van ajuntar més de cinquanta mil persones, que manifestant-se plegades als carrers contra la globalització, les polítiques neoliberals dels governs i les conseqüències d'aquestes polítiques van arribar a parar la cimera de l'Organització Mundial del Comerç. Els manifestants s'havien coordinat sobretot per Internet i altres xarxes de comunicació informals. Van ser els activistes mateixos els que van fer servir la Xarxa per a elaborar la seva pròpia difusió en els mitjans, per primera vegada en temps real. Va ser un marc clar de la manera com han canviat les formes contemporànies d'activisme gràcies a la Xarxa de primer i a les xarxes socials després.

La concentració de Seattle va sorprendre els governs que hi havia reunits, les empreses transnacionals i els ciutadans. Tots plegats van assumir que les xarxes d'activisme transnacional eren un actor polític important, que no es podia menysvalorar. Aquest moviment social global no ha parat de créixer i d'organitzar-se des de llavors. Es tracta d'una xarxa que es coordina i s'organitza de manera més o menys horitzontal i descentralitzada, a més d'usar

Internet i les xarxes socials. Fa servir les noves tecnologies de la informació i la comunicació per a coordinar-se arreu del planeta i difondre les notícies sobre governs i empreses arreu de manera gairebé instantània.

El **moviment antiglobalització** és una xarxa de xarxes d'associacions i iniciatives que està formada per una gran quantitat de grups i xarxes locals arreu del planeta, a més de persones individuals. Es tracta de xarxes descentralitzades i sense una jerarquia clara. Tenen un origen global i uns objectius molt diversos, que moltes vegades poden ser oposats. Aquest element fa que sigui difícil d'entendre el moviment mateix.

En general, es reuneixen en les cimeres del Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial o l'Organització Mundial del Comerç, encara que també ho fan davant grans empreses o bé en les trobades en el Fòrum Social Mundial.

En les manifestacions de Seattle es va poder constatar clarament la complexitat de les xarxes de la societat civil global, que es concentraven en tota la diversitat que tenen davant les cimeres de les organitzacions internacionals governamentals econòmiques. Algunes protestes dels moviments socials no anaven dirigides solament contra l'actitud dels governs i de les organitzacions internacionals governamentals, sinó també contra el paper de les grans empreses transnacionals: els cremaven els logotips i les van responsabilitzar de les crisis socials i mediambientals a què s'enfronta la humanitat en el canvi de segle (Kaldor, 2001; Keane, 2001).

En definitiva, la societat civil global havia identificat les empreses transnacionals com una de les principals cares del neoliberalisme global i les culpaven de les conseqüències negatives de la globalització (Klein, 1999).

Referència bibliogràfica

N. Klein (1999). *No logo: Taking aim at the brand bullies*. Toronto: A. Knopf Canada.

A la fi del segle passat els moviments sindicals es van unir als moviments mediambientals i les organitzacions de la societat civil global per explicar la visió que tenien en contra dels processos de globalització. Des de llavors, hi ha una clara transformació de les demandes d'aquests moviments, que proposen nous marcs d'organització que tinguin en compte els drets humans, els drets laborals, el canvi climàtic, la pobresa o la distribució de la riquesa.

Les organitzacions socials dels països occidentals connectades amb les xarxes socials de països en desenvolupament van començar a fer-se ressò de les necessitats de justícia social i mediambiental arreu del planeta. En moltes ocasions, aquests casos van emergir a l'opinió pública gràcies als mitjans de comunicació global i, sobretot, d'Internet. És important tenir en compte l'ús que va fer el moviment antiglobalització d'Internet i l'atenció que van rebre dels mitjans de comunicació, que van tenir un paper molt rellevant en el procés. En la recerca que feien per aconseguir notícies impactants, van fixar la mirada en l'activitat de les ONG i van incorporar als seus programes les denúncies d'aquestes organitzacions. Gràcies a aquesta nova preocupació mediàtica, es va començar a crear una consciència pública crítica en relació amb el paper de les empreses en l'economia globalitzada.

Denúncies en els mitjans de comunicació

Un exemple destacat de les denúncies en els mitjans de comunicació va ser la campanya "Roba neta", desenvolupada arreu del món per ONG i xarxes de la societat civil, que denuncia les pràctiques irresponsables en el sector tèxtil i del calçat esportiu.

La societat, en general, va començar a adonar-se que les empreses transnacionals eren alguna cosa més que simples agents econòmics i que havien esdevingut actors amb molt poder social.

4.2. El moviment social crític contra les empreses

L'origen del moviment social crític contra les empreses cal buscar-lo en el desenvolupament de les xarxes d'activisme transnacional i les campanyes globals originades en la dècada dels vuitanta. En aquells anys van emergir noves formes i nous temes de reivindicació social, com el moviment de cooperació al desenvolupament, el consum responsable i la inversió socialment responsable, que després, en la dècada dels noranta, van acabar essent els impulsos catalitzadors de l'emergència del moviment social crític contra l'actitud irresponsable de les empreses en els mercats globals.

Un conjunt d'organitzacions i d'iniciatives socials originades en els anys vuitanta van convergir en un moviment crític de contestació social, com les ONG de desenvolupament, de defensa dels drets humans i de defensa del medi ambient, les associacions de consumidors, els grups de drets civils, les plataformes d'iniciatives ciutadanes i una infinitat d'organitzacions més. Tot aquest moviment crític va constituir un entramat de xarxes de denúncia de la irracionalitat de la raó econòmica defensada per les grans empreses a escala mundial.

En la dècada dels vuitanta i noranta del segle passat, de manera paral·lela, coincideixen diferents catàstrofes mediambientals provocades per les polítiques dels governs i l'actitud de les grans empreses en països en desenvolupament.

Un exemple important d'això va ser l'accident de l'empresa química Union Carbide a Bhopal (Índia), que va provocar la mort de prop de deu mil persones en el sinistre i unes vint-i-cinc mil més a causa de malalties relacionades amb el gas, i unes quaranta mil més van quedar permanentment discapacitades o mutilades, o afectades per nombroses malalties greus. En total, l'accident va afectar cinc-cents mil persones. L'accident va tenir lloc en una planta de pesticides de la Union Carbide a Bhopal, a Madhya Pradesh, el 3 de desembre de 1984 a la nit. La planta química va alliberar gas isocianat de metil (ICM). Union Carbide va negar al seu moment que tingués cap responsabilitat en l'accident.

Un altre accident important va ser el desastre mediambiental causat pel vaixell petrolier *Exxon Valdez* a Alaska. Aquest vaixell, propietat d'ExxonMobil, es va encallar a la badia de Prince William Sound (Alaska) el 24 de març de 1989; portava una càrrega d'11 milions de galons de cru, i va vessar al mar 37 mil tones d'hidrocarbur. El cru es va escampar de seguida en més de dos mil quilòmetres de costa, i va causar un dels accidents petrolers més exposats en els mitjans de comunicació.

Les xarxes d'activisme transnacional, mitjançant organitzacions com Greenpeace i Amnistia Internacional, en connexió amb moltes xarxes locals, se'n van fer ressò i van liderar campanyes polítiques contra les empreses i contra el paper còmplice dels governs.

Referència bibliogràfica

L. Albareda; T. Ysa; J. M. Lozano (2007). "Public policies in corporate social responsibility. The role of governments in Europe". *Journal of Business Ethics* (núm. 74, pàg. 391-407).

Uns altres casos coneguts en la dècada dels noranta són la violació del treball infantil per part d'empreses amb cadenes de subministrament globals, com era el cas de Nike, o les crisis de Royal Dutch Shell amb la plataforma petrolera Brent Spar al mar del Nord o l'execució de mort del líder indígena Ken Saro-Wiwa al delta del Níger, on Shell tenia una de les principals explotacions.

Aquesta situació, complicada per si mateixa, va coincidir en la dècada dels noranta amb altres dificultats que van experimentar les grans empreses en els països occidentals, com els processos de reestructuració organitzativa provocats per la globalització en els casos de Danone i Mark, per esmentar solament dos exemples. El tancament dels centres de producció a Europa d'aquestes empreses va deixar sense feina milers de treballadors. Finalment, les grans empreses també es van veure embolicades en grans crisis de credibilitat. Pel simbolisme que tenen, destaquen els problemes de corrupció i mal govern corporatiu d'Enron i Parmalat.

Tot plegat va desembocar en una situació de falta de legitimitat de les empreses davant la societat. Des del final dels anys vuitanta, els moviments socials i algunes ONG van començar a fixar-se en les conseqüències negatives de l'activitat empresarial. En moltes ocasions, aquests casos van emergir a l'opinió pública mitjançant l'acció de grans ONG, que es van fer ressò d'aquestes actuacions i van denunciar els comportaments empresarials. De mica en mica, ONG de drets humans i ecologistes, sobretot als països anglosaxons, van començar a elaborar de manera sistemàtica campanyes públiques de denúncia dirigides a empreses concretes contra pràctiques irresponsables laborals, contra el treball infantil en les maquiladores o cadenes de subcontractació o contra el deteriorament del medi ambient.

En aquell moment, les ONG van rebre l'atenció dels mitjans de comunicació, que d'aquesta manera van tenir un paper rellevant en el procés. En la recerca per aconseguir notícies "impactants", van fixar la mirada en l'activitat de les ONG i van incorporar en els seus programes les denúncies d'aquestes organitzacions. Gràcies a aquesta nova preocupació mediàtica, es va començar a crear una consciència pública crítica en relació amb el paper de les empreses en l'economia globalitzada. La societat, en general, va començar a adonar-se que les empreses transnacionals eren alguna cosa més que simples agents econòmics i que havien esdevingut actors amb molt poder social.

Moviment crític de la societat civil

Es va originar un moviment crític de la societat civil contra l'acció de les empreses, sobretot als països anglosaxons, que tenia les arrels en les revolucions socials i estudiantils dels anys seixanta. En aquest moviment hi ha l'origen dels grups ecologistes, del consum i de la inversió socialment responsable (Albareda i altres, 2007). En aquest moviment, també, destaquen personatges mediàtics com Ralph Nader i Michael Moore, en països com els Estats Units.

La novetat del canvi va ser que les campanyes en defensa dels drets humans i el desenvolupament sostenible es focalitzaven en les grans empreses transnacionals, en sectors com la indústria tèxtil, la producció de peces esportives, l'explotació de recursos naturals i la indústria de joguines, entre d'altres (Friedman, 1999). En aquesta etapa van proliferar les denúncies socials contra grans empreses amb un poder de mercat molt important, com Nike, GAP, Shell, Adidas i Reebok, perquè no feien res efectiu per impedir la violació dels drets humans, encara que aquesta violació es produís en les seves cadenes de subcontractació. Aquestes empreses, malgrat que tenien polítiques laborals i mediambientals amb estàndards avançats, d'acord amb les legislacions vigents als països de l'OCDE, en altres llocs amb regulacions mediambientals i laborals molt més laxes no respectaven les normatives internacionals. Com hem explicat, en molts països, les empreses actuaven per mitjà de cadenes de subcontractació i les actuacions negatives que duïen a terme no partien de les empreses gestionades de manera directa, sinó que es donaven en les empreses subcontractades, és a dir, en els fabricadors locals de països en desenvolupament que treballaven per a elles (Teegan i altres, 2004).

La societat civil denunciava les empreses perquè no respectaven les mateixes condicions laborals dignes a tot arreu, amb salaris decents, i els drets laborals i socials protegits internacionalment per les declaracions de les Nacions Unides i per les convencions i recomanacions de l'Organització Internacional del Treball, encara que les regulacions nacionals en alguns països no fossin tan estrictes. En el marc mediambiental, la societat civil global demanava que es respectessin les convencions i els acords presos en les conferències de les Nacions Unides per al medi ambient i el desenvolupament i que es tinguessin en compte les regulacions mediambientals bàsiques adoptades pels governs occidentals o les organitzacions regionals com la Comissió Europea (Della Porta i Kriesi, 1999).

Referències bibliogràfiques

M. Friedman (1999). *Consumer boycotts. Effecting change through the market place and the media*. Nova York: Routledge.

H. Teegan; J. P. Doh; S. Vachani (2004). "The importance of non-governmental organizations (NGOs) in global governance and value creation: an international business research agenda". *Journal of International Business Studies* (núm. 35, pàg. 463-483).

Graus de legislació

En molts països en desenvolupament la legislació laboral sobre drets humans i la legislació mediambiental són molt menys estrictes i rigoroses que en els països desenvolupats.

Referència bibliogràfica

D. Della Porta; H. Kriesi (1999). "Social movements in a globalizing world: an introduction". A: D. Della Porta; H. Kriesi; D. Rucht (eds.). *Social movements in a globalizing world* (pàg. 3-22). Nova York: MacMillan.

ONG i grups de drets humans

Les ONG i els grups de drets humans als països occidentals treballaven coordinadament amb organitzacions en els països en desenvolupament. Grups de drets civils de diversos països, com l'ONG nord-americana Human Rights Watch i l'ONG Amnistia Internacional, van treballar amb organitzacions de protecció dels drets de la infància com Save the Children, o de defensa de dones treballadores, com l'ONG britànica Women Working Worldwide, juntament amb esglésies i organitzacions religioses, plataformes com Maquila Solidarity Network, Pacific Workers Solidarity Links o la campanya europea "Roba neta". Tots plegats han exercit un paper impressionant de sensibilització de l'opinió pública internacional i de pressió sobre les empreses transnacionals.

A la fi del segle passat, el **moviment crític de la societat civil global** es va erigir en un dels fenòmens globals més influents, que qüestionava el domini cec i irracional de la raó econòmica i la racionalitat disseminada per les grans empreses (Held i McGrew, 2002; Kaldor, 2003; Bendell, 2004). Aquestes campanyes de denúncia es van incorporar al que es coneix com a *moviment antiglobalització* (Held i McGrew, 2002).

Com havia passat en altres èpoques històriques, en què s'havia qüestionat el poder il·limitat de l'estat nació, ara la societat civil qüestionava el poder il·limitat de les grans empreses, que derivava en un augment de les desigualtats i l'exclusió social i la destrucció dels recursos naturals.

Crisis mediambientals, socials i organitzatives que van afectar les empreses transnacionals (1985-2008)

Crisis mediambientals	Crisis socials	Crisis empresarials
Bhopal Union Carbide / Dow Chemical Índia, 1984 Petrolier <i>ExxonValdez</i> - Exxon Alaska, 1989 Plataforma petroliera Brent Spar - Royal Dutch Shell Group Mar del Nord, 1995 Petrolier <i>Erika</i> Bretanya francesa, 1999	Execució de líders indígenes Royal Dutch Shell Group Nigèria, 1995 Treball infantil Nike Sud-est asiàtic, 1991 Maquiladores, explotació laboral GAP Centreamèrica, 1993	Danone, reestructuració França, 1994-2000 Mark & Spencer, reestructuració Europa, 2001 Enron, obligació de retrepte Estats Units, 2001 Parmalat, obligació de retrepte Itàlia, 2002 Lehmans Brothers , 2008 Northern Rock , 2008 AIG , 2008

Font: elaboració pròpia

Com a conseqüència d'aquestes campanyes públiques de boicot i de denúncia, algunes empreses, sobretot als països anglosaxons, van veure afectada la reputació i, en alguns casos, el compte de resultats. Això va comportar que comencessin a adonar-se que no podien continuar dirigint l'activitat a partir del valor absolut de la maximització dels beneficis, ja que això no es corresponia amb les noves demandes de la societat. Algunes d'aquestes empreses que es van veure afectades per aquests conflictes van començar a adoptar polítiques que van anomenar *de responsabilitat empresarial*, per mantenir la reputació i la quota de mercat (Prakash, 2002). D'entrada, la majoria d'aquestes empreses van reaccionar per pressió social i no pas per convenciment.

Referència bibliogràfica

A. Prakash (2002). "Beyond Seattle: globalization, the nonmarket environment and corporate strategy". *Review of International Political Economy* (vol. 9, núm. 3, pàg. 513-537).

El desenvolupament de la responsabilitat social de les empreses (RSE) cobra sentit en el context d'aquestes noves demandes socials. Una de les principals característiques de la crisi social de la dècada dels noranta és que les grans empreses, en aquests moments, molt més permeables i influïdes pels moviments socials de denúncia, necessiten respondre a les demandes socials i, per això, opten per actuar i desenvolupar nous equilibris entre les responsabilitats tradicionals devers els seus accionistes i les responsabilitats socials i mediambientals vinculades al seu paper central en el desenvolupament econòmic i en el benestar de la vida social arreu del planeta (García Perdiguero, 2003, pàg. 17-18).

Referència bibliogràfica

T. García Perdiguero (2003). *La responsabilidad social de la empresa en un mundo global*. Madrid: Anagrama.

L'RSE emergeix en aquest nou espai públic global de conflicte i col·laboració entre els actors privats: les **empreses** i la **societat civil global**. Des d'aquesta perspectiva, en la dècada de 1990 va emergir un nou moviment estructurat entorn d'una sèrie de xarxes transnacionals en què participaven ONG, comunitats locals, inversors i consumidors, que van actuar en contra de l'activitat irresponsable de les empreses transnacionals. La principal activitat d'aquestes xarxes d'activisme civil transnacional es va dur a terme mitjançant campanyes i denúncies públiques liderades per ONG de drets humans o de medi ambient, sindicats, grups de consumidors responsables o sostenibles i inversors responsables (Broad i Cavanagh, 1998; Utting, 2005).

Referència bibliogràfica

R. Broad; J. Cavanagh (1999). "The corporate accountability movement: lessons and opportunities". *The Fletcher Forum of World Affairs* (vol. 23, núm. 2, pàg. 151-169).

P. Utting (2005, juny). "Corporate Responsibility and the movement of Business". *Development in Practices* (vol. 15, núm. 3-4).

4.3. Les noves formes d'activisme i de regulació que emergeixen de les xarxes d'activisme civil transnacional

Tot seguit analitzarem diferents iniciatives i instruments que ha fet servir el moviment social crític i que han donat lloc al desenvolupament de regulacions que volen influir en el comportament empresarial.

La societat civil influeix en les pràctiques empresarials creant noves normes que regulen el comportament empresarial adoptant mecanismes de compliment d'aquestes normes, encara que sigui amb caràcter voluntari, cosa que compromet les empreses a complir-les. Aquesta regulació civil pot seguir dues vies:

- Quan les ONG o les xarxes d'activisme civil transnacional adopten instruments de manera unilateral.
- Quan les ONG o les xarxes d'activisme civil transnacional adopten instruments de coregulació amb el sector privat, s'anomena *coregulació privada i civil*.

Vegeu també

De la coregulació en tractem en l'apartat "La regulació *multistakeholder*" d'aquest mòdul.

Entre les iniciatives de regulació impulsades per les ONG o xarxes d'activisme civil transnacional de manera unilateral hi ha els primers codis impulsats per ONG i xarxes socials crítiques amb els comportaments empresarials:

- Global Sullivan Principles.
- MacBride Principles.
- Ceres Principles on Environmental Responsibility.
- Amnesty International's Human Rights Guidelines for Companies.

Molts d'aquests instruments han derivat en iniciatives de coregulació.

L'origen d'aquestes noves formes de regulació civil cal buscar-lo en els diferents instruments que ha fet servir el moviment social crític de responsabilitat empresarial per a pressionar les empreses (Utting, 2005), dels quals donem algunes anotacions tot seguit.

1) Activisme (*watchdog*). Agrupa les organitzacions de crítica i denúncia pública de les males pràctiques empresarials. Inclou, entre d'altres, Corpwatch (Estats Units), CorpWatch (Regne Unit), Greenpeace, Human Rights Watch, International Baby Food Action Network (IBFAN), Maquila Solidarity Network, Minewatch Norwatch (Noruega), Oilwatch, Pesticide Action Network, Christian Aid, Corporate Accountability Project, Corporate Predators, Human Rights Advocates, Multinational Monitor i Sweatshop Watch.

2) El moviment del comerç just i el consum responsable. Agrupa organitzacions de consumidors que duen a terme boicots a empreses. Inclou, entre d'altres, Consumers International, Equal Exchange, Fairtrade Foundation, Fairtrade Labelling Organizations International (FLO), Infact, Max Havelaar Foundations, Traidcraft Foundations i Transfair.

3) El moviment de la inversió socialment responsable. Agrupa organitzacions o individus que preseleccionen la inversió a partir de criteris ètics, socials o mediambientals. Poden adoptar diferents estratègies, com la preselecció excel·lent d'empreses, el diàleg positiu o els accionistes actius que participen en les assemblees generals d'accionistes. Inclou diferents organitzacions socials, agències de qualificació i gestors d'inversió, entre els quals destaquen EIRIS, Siry Company, Interfaith Center for Corporate Responsibility, USSIF, EuroSIF, Ceres, Shareholder Action Network.

4) Litigació. Agrupa organitzacions que denuncien les empreses per les actuacions que duen a terme. Inclou The Center for Justice and Accountability, EarthRights International i International Labor Rights Fund.

5) Investigació crítica, educació pública i *advocacy*. Agrupa les organitzacions i xarxes que investiguen i difonen les males pràctiques en els comportaments empresarials, sobretot en la relació que tenen amb els països en desenvolupament. Inclou, entre d'altres, Amnistia Internacional, Centre for Rese-

arch and Multinational Corporations (SOMO), Corporate Europe Observatory, Christian Aid, Friends of the Earth, Health Action International, Institute for Policy Studies, International Institute for Sustainable Development, New Economics Foundations, Oxfam International, Third World Network.

6) **Col·laboració i provisió de serveis.** Agrupa les organitzacions que col·laboren amb les empreses i les organitzacions de cooperació empresarial per identificar, analitzar i difondre coneixement i bones pràctiques empresarials; elaboren instruments i projectes de partenariat privat i civil entre empreses i ONG, i difonen l'RSE. Entre les activitats de partenariat privat i civil hi ha el disseny d'estàndards de comportament empresarial, els processos d'informació (*reporting*), les memòries de sostenibilitat, monitoratge i supervisió externa per ONG, i les auditories. Inclou, entre d'altres, Fair Trade Labor Association, Forest Stewardship Council, SA Social Accountability International, Institute for Social and Ethical Accounting, International Institute for Environment and Development, New Academy of Business, Partners for Change.

7) **Accions eclèctiques.** Agrupa les organitzacions que col·laboren amb les empreses i, al mateix temps, hi duen a terme accions de denúncia en contra. Poden proveir d'assistència tècnica les empreses que participen en diàlegs *multistakeholder* i, paral·lelament, impulsar campanyes per a promoure la regulació de l'activitat empresarial. Inclou, entre d'altres, Clean Clothes Campaign, Ibase (Brasil), International Federation of Human Rights, International Union of Food and Allied Workers, Worker Rights Consortium i WWF International.

4.4. L'activitat política del moviment social crític de responsabilitat empresarial: del conflicte al partenariat

Una de les principals característiques de la crisi social de la dècada de 1990 és que les grans empreses es van mostrar molt més permeables als moviments socials de denúncia i van haver de respondre a les demandes d'aquests moviments.

Les empreses transnacionals més innovadores, i amb més visió de futur, van optar per actuar i desenvolupar nous equilibris entre les responsabilitats tradicionals devers els seus accionistes i les responsabilitats socials i mediambientals devers les seves parts interessades. D'aquesta manera, redissenyaven el paper de l'empresa en el desenvolupament econòmic i en el benestar de la vida social arreu del planeta (García Perdiguero, 2003, pàg. 17-18).

Aquesta nova relació de conflicte entre la societat civil global com a forma d'activisme civil i de política global enfront de l'activitat empresarial va generar nous espais de diàleg entre les empreses i les ONG o xarxes d'activisme

civil transnacional. Així, a la fi de la dècada de 1990 va emergir un nou espai de col·laboració entre empreses i ONG que derivaria en polítiques de col·laboració, diàleg i partenariat.

L'emergència d'aquests partenariats va obrir un nou marc de relació entre les empreses i la societat civil global entorn de la gestió dels béns públics globals.

“Un partenariat és una relació de col·laboració voluntària entre diferents institucions, estatals i privades, en què els participants estan d'acord a treballar plegats per aconseguir els objectius comuns o desenvolupar un treball específic en què es comparteixen els riscos i les responsabilitats, els recursos i els beneficis.”

United Nations General Assembly (2005, pàg. 4). Citat a Bull i McNeill (2007).

Es tracta d'un nou espai de governança global (Ruggie, 2004) que no vol reemplaçar la política intergovernamental, però sí que genera un nou espai de regulació de la responsabilitat social empresarial paral·lel a la regulació intergovernamental que s'està construint entre les empreses i les organitzacions de la societat civil global.

Entre aquests partenariats destaquen diferents projectes de col·laboració entre empreses i ONG. Referent a això, les empreses transnacionals més afectades per la reputació negativa de les campanyes de pressió de les xarxes de la societat civil global van ser les que van acceptar l'ajuda d'algunes ONG per a poder gestionar alguns temes que desconeixien, sobretot els vinculats als drets humans i a la gestió mediambiental.

Paral·lelament a la creació per les empreses transnacionals dels departaments de responsabilitat social i mediambiental, les ONG han anat creant departaments vinculats a la relació amb les empreses. En aquest sentit, destaca el grup de treball creat per Amnistia Internacional a Londres el 1997 amb el nom de Business and Human Rights, que ha esdevingut un dels més importants en relació amb l'empresa i els drets humans. El 1997 va publicar el primer informe *Human rights guidelines for companies*, que sobretot van fer servir els inversors socialment responsables al Regne Unit. Des de 1998 publiquen la revista d'empresa (newsletter) *Human Rights and Business Matters*, que ha acabat essent una de les publicacions de referència. El 2000, d'altra banda, van publicar dos informes: *Business and human rights in a time of change* i *Human rights: is it any of your business?* Aquestes dues publicacions van ser objecte d'una important cobertura mediàtica i les han fetes servir les empreses transnacionals i les escoles de negocis per a la formació dels directius i gestors empresarials.

Una de les accions més importants desenvolupades al Regne Unit va ser la creació, el 2002, de la Corporate Responsibility (Core) Campaign Coalition. Aquesta campanya impulsada per diferents ONG, entre les quals hi ha Amnistia Internacional, Action Aid, Friends of the Earth, Traidcraft, War on Want i WWF, té l'objectiu de millorar els impactes socials, mediambientals i econò-

Referència bibliogràfica

J. G. Ruggie (2004). “Reconstituting the global public domain –issues, actors and practices”. *European Journal of International Relations* (vol. 10, núm. 4, pàg. 499-531).

B. Bull i D. McNeill (2007). *Development issues in global governance: market multilateralism and private-public partnerships*. Londres: Routledge.

Referència bibliogràfica

United Nations General Assembly (2005). *Enhanced cooperation between the United Nations and all relevant partners, in particular the private sector*. Informe del secretari general (A/60/214). Nova York: United Nations General Assembly.

mics de les empreses. Una de les activitats més importants de la campanya ha estat la proposta de llei sobre la Corporate Responsibility Bill, que encara no ha estat aprovada.

A Espanya, com en la majoria dels països occidentals, les ONG també han avançat en aquest camp. El 2002, una xarxa d'ONG va crear l'Observatori de Responsabilitat Social Corporativa. Entre aquestes ONG hi figuren Càritas, Confederació de Consumidors i Usuaris, Comissions Obreres, Creu Roja Espanyola, Equip Nizkor, Economistes sense Fronteres, Entrecultures, Federació de Dones Progressistes, Fundació IPADE, Fundació Luis Vives, Greenpeace, Hispacoop, Enginyeria Sense Fronteres, Intermón Oxfam i Setem.

Objectius de l'observatori

Els objectius de l'observatori són els següents:

- Sensibilitzar la població sobre l'efecte positiu que té en la societat l'RSE i sobre quines són les autèntiques tendències i actuacions de l'àmbit empresarial.
- Fer un seguiment de les iniciatives polítiques que s'adoptin en matèria d'RSE, i també de l'aplicació pràctica en els diferents àmbits de l'Administració pública.
- Observar i valorar el desenvolupament i la implantació de l'RSE a Espanya.
- Potenciar la posada en pràctica de polítiques reals d'RSE en les empreses i altres organitzacions nacionals.
- Servir de plataforma de discussió i d'intercanvi d'informació i idees sobre RSE, per a obrir vies de comunicació dins del tercer sector i cap al sector públic i privat, i configurar un centre de pensament que al mateix temps sigui generador d'opinió. D'aquesta manera, les xarxes d'activisme civil transnacional també s'han organitzat entorn d'aquest tema.

4.5. Els partenariats entre empreses i ONG

A partir de 1998, hi va haver importants empreses transnacionals que van reconèixer la importància dels drets humans i, sobretot, de la Declaració Universal dels Drets Humans en la integració dels valors empresarials i dels seus instruments de gestió. En aquest context, va ser molt significatiu el primer projecte de partenariat entre Shell i Amnistia Internacional el 1998, per a desenvolupar polítiques de drets humans. Shell col·labora amb Amnistia Internacional en la creació de nous projectes extractius.

Així, elabora informes sobre l'impacte de les noves activitats que duu a terme en temes de drets humans, sobretot en països en desenvolupament on porta a cap les noves activitats d'extracció petrolera. Amb aquests informes, Shell pot dissenyar els plans de desenvolupament i d'explotació de manera més sostenible.

De mica en mica van emergir importants projectes de partenariat entre empreses i ONG sobre projectes i temes concrets.

Entre d'altres, destaquen els partenariats de l'empresa de ciment Lafarge, amb l'epígraf *Lafarge for better construction*, per exemple amb les ONG World Wide Fund (Conservation Partners), Habitat for Humanity i Care. Altres empreses, com Nike, tenen partenariats amb altres ONG o fundacions locals, com Portland Parks & Recreation, per a desenvolupar programes d'esports i colònies d'estiu per a infants sense recursos, o National Head Start Association als Estats Units.

Un **partenariat** entre una empresa i una ONG no és una relació puntual, com ho és una donació, sinó que es tracta d'una relació a mitjà o llarg termini en què totes dues contribueixen amb els recursos, coneixements, habilitats i experiències que tenen a un projecte comú, en aquest cas vinculat al desenvolupament de polítiques d'RSE de l'empresa. Tots dos actors comparteixen els riscos i es donen suport l'un a l'altre en el desenvolupament de bones pràctiques.

Els projectes de partenariat s'elaboren perquè les empreses no poden afrontar cap repte de manera unilateral i necessiten els coneixements de les ONG per a millorar les pràctiques empresarials. El projecte entre l'empresa Chiquita i la xarxa Rainforest Alliance constitueix un bon exemple de partenariat.

Projecte entre Chiquita i la xarxa Rainforest Alliance

Aquest partenariat va començar el 1992, quan l'empresa Chiquita va ser objecte de diferents campanyes de pressió d'ONG per les seves polítiques d'explotació dels boscos i dels recursos a Centreamèrica, per les seves explotacions de plàtans. L'empresa va considerar oportú elaborar un programa de certificació de pràctiques responsables que d'entrada es va anomenar *Better banana project*. Per a això, es va crear aquest partenariat, en què participen diferents grups: ONG, sindicats, governs, científics, etc. Avui dia, és una ONG certificadora independent: Rainforest Alliance. Aquesta ONG treballa per protegir la biodiversitat, els drets i el benestar dels treballadors i de les comunitats locals. Com a organització internacional, col·labora amb agricultors, productors forestals i professionals en turisme arreu del món tirant endavant pràctiques que protegeixen l'aigua, el sòl, l'hàbitat de la vida silvestre i els ecosistemes forestals. Les finques i els boscos que compleixen els amplis estàndards Rainforest Alliance obtenen el seu segell d'aprovació, que és àmpliament reconegut per negocis i consumidors a Amèrica, Europa i Àsia. Fins al 2008 s'havien certificat més de 42 hectàrees de terres.

Un projecte de partenariat és un projecte a llarg termini, del qual poden sortir beneficiades les dues parts. Alguns partenariats, però, comporten riscos importants, sobretot per a les ONG. De fet, n'hi ha que no han volgut treballar mai amb les empreses, perquè consideren que la seva feina és la de denúncia.

Projecte entre Lafarge i WWF

En el cas del partenariat entre l'empresa de ciment Lafarge i l'ONG World Wide Fund, l'ONG va ser criticada per altres ONG per haver col·laborat amb l'empresa quan va voler fer explotar una pedrera protegida a la illa de Harris (Escòcia). L'ONG es va trobar enmig d'un conflicte mediambiental, perquè mantenia un projecte de partenariat amb l'empresa. Això li va passar a Greenpeace al Regne Unit, pel projecte de partenariat que tenia amb l'empresa d'energia alternativa Innogy per generar energia eòlica. Greenpeace va donar suport a l'empresa i, al mateix temps, va esdevenir un important canal de màrqueting i *lobby* per a aconseguir els permisos del govern. Greenpeace, però, va veure afectada la credibilitat quan el grup alemany RWE, que opera amb plantes d'energia nuclear a Alemanya, va comprar Innogy.

Cal distingir entre els partenariats i el finançament privat. Sovint, les ONG es poden fixar en aquests projectes com una via de finançament de les empreses. Els partenariats, però, són, abans de res, **projectes estratègics**.

En aquest sentit, en els últims anys, les ONG que treballen amb les empreses han començat a pensar de manera més estratègica. Algunes d'aquestes ONG, amb un historial important de conflictes amb empreses, com World Wide Fund, considera que cal continuar establint partenariats. D'altres, com Friends of the Earth, han desestimat aquesta possibilitat, perquè no volen perdre credibilitat. A més, consideren que és important no perdre la independència i la capacitat de crítica social.

El Nordic Partnership és una d'aquestes iniciatives. Creat en el marc de la Conferència Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible, celebrada a Johannesburg (2002) entre empreses dels països nòrdics, com Novo Nordisk i Volvo Car Corporation, World Wide Fund i l'equip d'especialistes danès Mandag Morgen, l'objectiu d'aquest partenariat és donar suport a les empreses en el desenvolupament de pràctiques sostenibles.

També l'organització de cooperació interempresarial World Business Council for Sustainable Development (WBCSD) ha impulsat importants aliances de partenariat entre les empreses en sectors concrets, com en el sector forestal i les indústries extractives, amb el suport de l'International Institute for Environment and Development (IIED). L'acord extractiu ha derivat en la creació de l'International Council on Mining and Metals.

Les empreses i ONG amb més experiència en partenariats solen aconseguir resultats satisfactoris. Aquest és el cas de Coca-Cola en diferents països mitjançant el programa Community Watershed Partnership, per mitjà del qual, en col·laboració amb ONG, agències locals i USAid, s'elaboren projectes per a proveir la població civil d'aigua, de formació i sanitat.

Un altre exemple significatiu de partenariat és el de l'empresa Chevron, a Angola. El 2002 va crear Angola Partnership Initiative, en col·laboració amb ONG locals i agències governamentals, per promoure la pau, el desenvolupament i l'estabilitat al país. En particular, es dona suport al desenvolupament de recursos i d'infraestructures per a l'educació de la població. En cinc anys, Chevron ha invertit 25 milions de dòlars.

Un altre cas de partenariat que ha tingut èxit és el de l'empresa Citibank, que ha impulsat el desenvolupament del microfinançament en diferents països en desenvolupament. Citibank exerceix aquesta activitat mitjançant Citi Foundation, que va crear fa més de deu anys per al desenvolupament de programes de microcrèdit. En el cas del Vietnam, Citi Foundation va establir el primer partenariat per concedir microcrèdits el 2001 amb l'ONG Save the Children US per mitjà del programa *Thanh Hoa*, en una de les regions més pobres del país. El 2008, Citi Foundation havia donat més de 3 mil milions de dòlars per donar suport a deu mil dones pobres amb microcrèdits per obrir petits negocis. Avui el programa es diu *Thanh Hoa poor women's support fund*.

Totes aquestes iniciatives han transformat la relació entre les empreses i les ONG que han començat una nova etapa de col·laboració que ha derivat en un espai de partenariat en el marc de la governança global del medi ambient, els drets humans i els drets laborals.

4.6. La regulació *multistakeholder*

Per acabar, cal parlar d'una altra forma emergent de regulació, que Haufler (2006, pàg. 96-97) anomena *regulació multistakeholder*. Es tracta d'un dels instruments més innovadors que han aparegut en els últims anys en el context de la governança global.

La **regulació *multistakeholder*** es basa en mecanismes de regulació transnacional en què participen actors de diversa naturalesa: públics i privats amb ànim de lucre o sense.

En la majoria de casos, aquestes iniciatives de regulació es duen a terme mitjançant processos en què participen actors privats, com empreses i organitzacions o xarxes empresarials, juntament amb organitzacions de la societat civil global de signe molt divers (ONG, fundacions, xarxes activistes, sindicats, etc.), i en què també poden participar els governs o les agències i organitzacions internacionals governamentals. Diversos d'aquests processos convergeixen mitjançant diferents estructures en què s'estableixen nous marcs reguladors de l'activitat empresarial, sobretot pel que fa als impactes socials i mediambientals.

L'emergència de la regulació *multistakeholder* es deu a dos elements:

1) **A la globalització econòmica en si mateixa.** Avui, el volum d'empreses transnacionals i les seves empreses filials i subcontractades té un impacte molt rellevant en l'economia. El paper de les empreses en les cadenes de contractació és molt important, sobretot en els països en desenvolupament, igual que l'impacte que té en l'àmbit dels drets humans, les pràctiques laborals i la qualitat mediambiental.

2) **A la falta de mecanismes adequats impulsats pels estats per a governar el comportament dels mercats i de les empreses.** La retirada de l'estat a l'hora de governar els mercats ha anat augmentant gràcies a l'adopció d'un liberalisme cada vegada més pur a partir de la dècada dels anys vuitanta (Strange, 1996). Malgrat tot, alguns autors (Keohane, 2002) afirmen que la globalització no ha comportat més dificultats a les empreses a l'hora de retre comptes que les que ja hi havia en l'economia de la postguerra mundial.

En aquest sentit, l'auge d'aquestes noves formes de regulació *multistakeholder* es pot analitzar des de dos punts de vista. En primer lloc, representa de manera ajustada l'impacte de la ideologia política neoliberal en els mercats pel que fa a la pèrdua de poder dels estats nació, tant a escala nacional com interna-

Referència bibliogràfica

V. Haufler (2006). "Global governance and the private sector". A: C. May (ed.). *Global Corporate Power. International Political Economy Yearbook* (vol. 13, pàg. 85-103). Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Referència bibliogràfica

R. O. Keohane (2002). "Global governance and democratic accountability". A: D. Held; M. Koenig-Archibugi (eds.). *Taming globalization: Frontiers of governance* (pàg. 130-159). Cambridge, Anglaterra: Polity Press.

S. Strange (1996). *The retreat of the state*. Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press. [Traduït al castellà a: S. Strange (2001). *La retirada del estado*. Barcelona: Icaria / Intermón Oxfam.]

cional (Lipschutz, 2005). En segon lloc, consisteix en una de les formes més innovadores de governança que sorgeix de la falta de legitimitat de les formes tradicionals de governança interestatal o multilateral (Bernstein, 2005).

Referències bibliogràfiques

S. Bernstein (2005). "Legitimacy in global environmental governance". *Journal of International Law Relations* (vol. 1, núm. 12, pàg. 139-166).

R. D. Lipschutz (2005). *Globalization, governmentality and global politics: Regulation for the rest of us?* Londres: Routledge.

En aquest sentit, molts autors consideren que l'auge de la regulació *multistakeholder* intenta compensar la disminució de la capacitat governamental a l'hora de proveir de béns públics en els àmbits que ja estan globalitzats (Knill i Lehmkuhl, 2002).

Aquest procés de politització de la societat civil global ha generat un gran interès entre els investigadors en ciència política i relacions internacionals. La literatura específica s'ha enfocat a l'anàlisi del caràcter polític de l'activitat de les xarxes dels moviments socials globals i l'impacte que tenen sobre les polítiques governamentals, sobretot en el marc de les polítiques multilaterals. L'estudi d'aquest procés és un element fonamental de la política mundial i explica l'emergència de nous temes i mecanismes de regulació en l'agenda política global. És a dir que el paper de les xarxes de la societat civil global en relació amb les organitzacions internacionals governamentals com les Nacions Unides, el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional i l'Organització Mundial del Comerç ha aconseguit una dimensió molt rellevant. Per això s'analitza l'impacte que té en les polítiques públiques multilaterals, sobretot en els temes vinculats al desenvolupament dels mercats globals i els impactes socials i mediambientals negatius d'aquests mercats.

Així, doncs, la regulació *multistakeholder* ha emergit com a **estratègia d'"apoderament"** de la societat civil en espais polítics més enllà de l'estat nació. Les recerques apunten que l'auge que ha experimentat representa un nou model de disseny, pressió i implementació política de les normes i dels estàndards del mercat sobre les polítiques públiques mundials (Ruggie, 2004; Webb, 2004).

Referència bibliogràfica

C. Knill; D. Lehmkuhl (2002). "Private actors and the state: internationalization and changing patterns of governance". *Governance* (vol. 15, núm. 1, pàg. 41-63).

Referència bibliogràfica

K. Webb (ed.) (2004a). *The Carlson Research Unit for Innovation, Science and Environment*. Ottawa: Carleton University Press.

Per exemple, la iniciativa de certificació *multistakeholder* Forest Stewardship Council (FSC) té l'origen en la incapacitat de les ONG de persuadir els governs que generin una regulació coercitiva transnacional sobre l'impacte de l'activitat empresarial en la biodiversitat i l'equilibri dels boscos al planeta (Clapp, 2005). D'aquesta incapacitat legislativa mundial en va sorgir un projecte de regulació *multistakeholder*, basat en l'impuls de les xarxes d'organitzacions mediambientals en col·laboració amb les empreses.

Tenint en compte aquests elements, el fet que les ONG i les xarxes de la societat civil global s'hagin involucrat en el diàleg i la pressió directa devers les empreses ha facilitat l'expansió ràpida del concepte d'RSE, un concepte que, segons alguns autors (Ruggie, 2004), cobreix diversos reptes apareguts a l'abric de l'impacte social i mediambiental de les empreses en certes esferes de la governança global, més enllà de l'estat nació. D'aquesta manera, s'han obert noves oportunitats perquè les xarxes de la societat civil global (consumidors, inversors, comunitats locals) tinguin accés a la construcció política globalitzada i hi estiguin involucrades, però no per la via estatal, sinó per la del mercat (Vogel, 2008). La pressió de la societat civil global es contraposa a les forces del mercat i intenta equilibrar els desajustaments i els efectes externs negatius.

En aquest sentit, la regulació *multistakeholder* ha creat un nou espai per a l'activitat política més enllà del domini de l'estat nació. Les empreses també han acceptat de participar en els mecanismes de regulació *multistakeholder* en col·laboració amb les ONG per diferents raons, no solament la de la pressió social, sinó també perquè els permet millorar la relació i el diàleg amb les parts interessades, i també els processos d'innovació, la reputació empresarial i, en fi, la competitivitat en els mercats.

És a dir que l'emergència de la regulació *multistakeholder* reflecteix un canvi en l'estratègia de confrontació de moltes ONG, que encara en la dècada dels noranta s'enfrontaven directament amb les empreses amb l'estratègia de *watchdog*. Avui dia, algunes d'aquestes ONG han adoptat una estratègia de diàleg, anomenada *engagement*, amb les empreses per establir iniciatives conjuntes i partenariats (Domask, 2003).

En cada cas les ONG decideixen quina ha de ser la seva estratègia. Mentre que uns grups d'activistes han conservat la posició d'enfrontament amb les empreses, sobretot en els països en desenvolupament, d'altres mantenen diferents graus de cooperació formal i informal. La veritat és que el desenvolupament d'iniciatives de partenariat entre empreses i ONG, i d'instruments de regulació *multistakeholder*, ha augmentat la capacitat de les ONG de participar i influir en les decisions empresarials en temes vinculats als drets humans i laborals o les pràctiques mediambientals. Al mateix temps, ha facilitat la incorporació en les empreses de noves idees, iniciatives i formes d'entendre la seva relació amb la societat. Aquest procés ha començat de manera innovadora en els nous departaments de responsabilitat social, sostenibilitat o ciutadania corporativa que les empreses transnacionals han creat al llarg de l'última dècada.

Referència bibliogràfica

J. D. Clapp (2005). "The privatization of global environmental governance: ISO 14000 and the developing world". A: D. Levy; P. Newell (eds.). *The business of global environmental governance* (pàg. 73-104). Cambridge, MA: MIT Press.

Referència bibliogràfica

J. Domask (2003). "From boycotts to global partnerships: NGOs, the private sector, and the struggle to protect the world's forests". A: J. Doh; H. Teegen (eds.). *Globalization and NGOs: Transforming business, environment, and society* (pàg. 157-186). Westport: Praeger.

La regulació *multistakeholder* pot adoptar diferents tipus. No hi ha un format únic establert. Pot adquirir simplement la forma d'un codi empresarial elaborat per una organització social de defensa que ha presentat propostes a les empreses perquè les adoptin, com és el cas dels Principis de Drets Humans per a Empreses, d'Amnistia Internacional, o bé poden ser instruments més complexos, com la Global Reporting Initiative (GRI), una iniciativa *multistakeholder* impulsada el 1999 per una xarxa d'inversors i organitzacions mediambientals americans, la Coalition for Environmentally Responsible Economies (Ceres), que van aconseguir involucrar el Programa de les Nacions Unides per al medi ambient en l'elaboració d'unes línies directrius per a la publicació de memòries socials i mediambientals amb un estàndard mundial. El projecte tenia com a objectiu fonamental que les empreses publicuessin memòries de sostenibilitat comparables arreu del planeta, perquè se'n poguessin servir els inversors i consumidors responsables. Avui dia, la GRI és una institució global independent en què hi ha implicades empreses, organitzacions empresarials, la Cambra de Comerç Internacional, el Programa de les Nacions Unides per al medi ambient, ONG, sindicats i xarxes de la societat civil d'arreu del planeta. Hi ha milers d'empreses arreu del món que publiquen les memòries de sostenibilitat a partir de l'estàndard de la GRI.

En els últims anys hi ha hagut diferents perspectives que han teoritzat sobre l'elaboració d'aquest tipus d'instruments. El desenvolupament de xarxes *multistakeholder* està vinculat als règims internacionals (Young, 1980), encara que implica la participació en aquests règims dels actors no estatals (Young, 1999). En el context de la governança global, Rosenau (1992) va descriure l'emergència de xarxes polítiques globals amb el concepte de *governança sense govern*, posant l'èmfasi en la participació dels actors no estatals en els nous instruments de governança. Des del punt de les relacions internacionals i la ciència política, Reinicke (1998) les descriu com a "xarxes de polítiques públiques globals", i després, incidint en l'emergència dels nous partenariats entre empreses i ONG, Zadek i Radovich (2006) les defineixen com una nova forma de "governança de col·laboració".

Referències bibliogràfiques

O. R. Young (1980). "International regimes: problems of concept formation". *World Politics* (núm. 32, pàg. 331-356).

O. R. Young (1999). *Governance in world affairs*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press.

J. N. Rosenau (1992). "Governance, order and change in global politics". A: J. N. Rosenau; E. O. Czempel (eds.). *Governance without government: Order and change in world politics* (pàg. 1-28). Cambridge, Anglaterra: Cambridge University Press.

S. Zadek; S. Radovich (2006). *Governing collaborative governance: Enhancing development outcomes by improving partnership governance and accountability*. Cambridge, MA: Corporate Social Responsibility Initiative.

Un dels punts de vista més innovadors sobre l'emergència de les xarxes polítiques globals és l'anàlisi generada per Waddell (2002a) sobre "xarxes d'acció global".

El concepte de **xarxes d'acció global (GAN)** posa l'accent en els processos d'organització política global que s'estructuren entorn de xarxes d'aprenentatge social i sistemes de canvi social innovador (Waddell, 2002b).

S'hi inclouen iniciatives com Building Partnerships for Development in Water and Sanitation, Climate Group, Extractive Industries Transparency Initiatives, Fair Labor Association, Forest Stewardship Council, Global Alliance for Improved Nutrition, Global Compact, Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria, Global Knowledge Partnership, Global Reporting Initiative, Global Water Partnership, Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict, International Centre for Trade and Sustainable Development, Marine Stewardship Council, Microcredit Summit Campaign i Social Accountability International.

Referències bibliogràfiques

S. Waddell (2002a, 29 de juny). "Global public policy networks: contested spaces where the human spirit can triumph. Report to the Ford and Spencer T and Ann W Olin Foundations". Pronunciat en la trobada anual de la International Association of Business and Society. Victoria, Canadà.

S. Waddell (2002b). "Core competencies: a key force in business-government-civil society collaborations". *Journal for Corporate Citizenship* (núm. 7, pàg. 43-56).

S. Zadek (2006). "The logic of collaborative governance. Social responsibility, accountability and the social contract". *Corporate Social Responsibility Initiative (working paper 17)*. Cambridge, MA: CSR Initiative / JFK School of Government / Harvard University.

Aquest concepte acudeix també a l'estudi dels actors no estatals en el desenvolupament dels béns públics globals. Una GAN es pot descriure mitjançant cinc elements:

- amb un marc d'acció global, amb una orientació transnacional i amb la voluntat de desenvolupar una ciutadania global;
- amb un imperatiu de bé públic;
- amb una estratègia sistemàtica i *cross-sectorial*;
- com un agent de canvi, i
- amb una estructura de xarxa interorganitzativa.

A diferència de les ONG, l'estructura de les GAN és molt més lleugera. Es conformen entorn d'estructures *multistakeholder* en què s'integren diferents actors públics i privats amb ànim de lucre o sense. Les GAN tenen un origen molt divers. L'organització que impulsa crear-les pot ser una empresa, una ONG –

com la Coalition for Environmentally Responsible o la Global Reporting Initiative– o bé una organització intergovernamental –com el Secretariat General de les Nacions Unides per a la United Nations Global Compact.

La missió de les GAN és la producció de diferents béns públics, serveis, regulacions o transferència de recursos globals. En general, s'uneixen amb principis de bé públic global, com el desenvolupament sostenible o la justícia global. Volen ocupar els dèficits de la governança global. Les GAN tenen una visió holística respecte a les formes polítiques i organitzatives tradicionals. L'objectiu d'aquestes xarxes és la unió de tots els actors socials, públics i privats, en la recerca de solucions globals davant un repte concret. En molts casos, les GAN s'encaminen a la solució de reptes globals, i per a això amb els acords interestatals no n'hi sol haver prou. Així, s'estructuren de manera paral·lela a les organitzacions internacionals governamentals, encara que poden treballar en col·laboració, però de manera molt més lleugera, sense un ampli grau d'institucionalització ni burocratització.

La característica principal que tenen és que es conformen com a agents de canvi social.

En alguns casos, aquests nous mecanismes emergeixen de les campanyes que han dut a terme els grups d'activistes socials davant el sector privat per reclamar-li la responsabilitat i el canvi d'actitud en polítiques de drets humans i laborals, o pel que fa al canvi climàtic. D'aquesta manera, malgrat que en una primera etapa el que era comú era el conflicte obert, en alguns casos aquestes campanyes han evolucionat devers noves formes i xarxes de col·laboració entre empreses i organitzacions de la societat civil, una posició que és més pragmàtica. Llavors hi ha l'emergència de processos de **diàleg multilateral** (o *multistakeholder*), en els quals s'asseuen a negociar el sector privat i les organitzacions activistes i de defensa de la societat civil global, en casos rellevants com el Fòrum Multilateral Europeu per a l'RSE.

Així, doncs, els líders empresarials han trobat espais de contacte amb els activistes socials, cosa que ha facilitat el desenvolupament de nous mecanismes d'RSE. S'han establert mecanismes de persuasió i informació mútua amb els quals es poden elaborar o no instruments de consens, si bé en nombrosos casos la creació d'aquests mecanismes respon més aviat a interessos empresarials quant a la reputació que tenen en els mercats globals.

Aquest nou tipus de regulació *multistakeholder* difereix de la regulació tradicional a causa del paper important que exerceixen les organitzacions de la societat civil i els grups activistes transnacionals (Keck i Sikkink, 1998). En aquest

sentit, es tracta d'un procés en auge que pot desembocar en moltes formes de col·laboració, sobretot entre les empreses i les xarxes de la societat civil, però també amb la participació d'agències intergovernamentals.

Les regulacions *multistakeholder* adopten formes de *soft law*. Com hem vist, sovint els estats han fet servir la *soft law* com un mecanisme per a facilitar la cooperació internacional. En aquest cas, el desenvolupament de regulació *multistakeholder* ha adoptat les formes de *soft law* a partir de codis de conducta, certificacions i mecanismes de transparència. El compliment d'aquesta regulació depèn de la voluntat i del compromís dels membres. Per aquest motiu, són rellevants la quantitat de recursos que es dediquin als sistemes de regulació i les accions consensuades entre els actors participants sobre la implementació, el seguiment i el control d'aquests sistemes.

En resum, en aquests processos *multistakeholder*, l'objectiu és establir normes i estàndards de comportament empresarial i seguir-ne el compliment mitjançant mecanismes de control i sanció establerts pels *stakeholders* mateixos, com a consumidors o inversors. Aquests mecanismes poden tenir una naturalesa formal o bé es poden desenvolupar mitjançant processos informals. Es tracta d'estàndards d'assumpció voluntària per a les empreses, que estableixen directrius i normes de comportament empresarial que es distingeixen dels estàndards existents, que buscaven la maximització del valor econòmic i empresarial. En aquests mecanismes, les empreses tenen en compte les demandes de les parts interessades.

En molts casos, aquests mecanismes d'acceptació voluntària per al sector empresarial poden acabar exercint una funció reguladora. Haufler (2006) n'identifica alguns:

- la certificació, com el Forest Stewardship Council;
- l'informe, com la Global Reporting Initiative;
- l'etiquetatge, com el Fair Trade Labelling Organizations International, i
- els sistemes d'auditoria social, com l'SA8000.

Es tracta d'instruments d'adopció voluntària⁴, ja que les empreses es veuen pressionades a adoptar-los mitjançant incentius de mercat, els quals poden millorar la reputació d'aquestes empreses davant els consumidors i inversors responsables i, al mateix temps, comportar beneficis econòmics. Des del punt de vista privat, apareixen com a estratègies *win-win* ('tothom-hi-guanya'), gràcies a les quals totes les parts poden sortir beneficiades.

Referència bibliogràfica

V. Haufler (2006). "Global governance and the private sector". A: C. May (ed.). *International Political Economy Yearbook*. Vol. 13: *Global corporate power* (pàg. 85-103). Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

⁽⁴⁾En anglès, *soft enforcement*.

Resum

En aquest mòdul hem analitzat l'emergència i el desenvolupament de la societat civil global com un actor fonamental en el desenvolupament dels nous mecanismes i les noves dinàmiques de la governança global en les últimes dècades. També hem analitzat la classificació dels nous mecanismes de governança global tenint en compte la naturalesa dels actors, el grau de formalització, la delegació i la complexitat.

La societat civil global ha impulsat el moviment antiglobalització i el moviment crític amb les empreses transnacionals i ha generat nous espais i mecanismes de regulació transnacional en què participen els governs i les xarxes governamentals, les organitzacions intergovernamentals, les xarxes civils transnacionals i les empreses. Entre aquestes iniciatives, una de les més importants és la regulació *multistakeholder*.

